

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ДЛЯ ЮНАЦТВА

ВАСИЛЬ ЗЕМЛЯК

“Я ПОВЕДУ ВАС У ВІЧНІСТЬ”

Рекомендаційний бібліографічний покажчик

КИЇВ – 2005

ББК

Рекомендаційний бібліографічний покажчик – це спроба підсумувати багаторічну талановиту працю визначного українського письменника, лауреата Національної премії ім. Т.Г. Шевченка Василя Земляка, зроблена відділом Інформаційно-бібліографічної роботи ДБУ для юнацтва. У матеріалі висвітлено творчий доробок майстра слова (видання окремих творів, публікації на шпальтах періодики й публіцистичні виступи), а також літературні джерела про нього.

Покажчик складається з трьох розділів. Матеріали викладено за хронологією. Наприкінці подано вебліографію та іменний покажчик статей і спогадів.

Рекомендується бібліотечним працівникам, викладачам літератури, студентам, учням загальноосвітніх шкіл, літературознавцям та всім читачам, які цікавляться творами українського письменництва.

Упорядники: О. Сьомка, Є. Шудря, М. Шудря

Редактор: І. Журавель, С. Чачко

Відповідальний за випуск Г. Саприкін

©Державна бібліотека України для юнацтва, 2005

ПОКЛИК ЛЕБЕДИНОЇ ЗГРАЇ

“Не знаємо достеменно, чого прагли засновники Вавилона, прибравши для свого поселення таку презентійну назву: Ворота Бога... Тепер мимоволі згадуємо про них, коли лебедина згряя, наче самий лише дух непоборний, кигиче над нами з мороку ночі, долаючи кругосвітню втому, або звитяжно кричить, промірюючи провислими вервечками осіннє небо. І хоч людям прекрасне буде здаватися незвичним, то, як твердить тутешній філософ, у годину випробовувань вони й самі чимось схожі на лебедину зграю в дорозі. Чи, бува, не отим своїм підсвідомим прагненням до якогось справді незбагнено високого, тим-то й не завше осмисленого до кінця?..”

Василь Земляк

Кожен письменник власним життям і талантом творить літопис роду й народу, й не дарма Т. Шевченко вважав, що його біографія – частка історії всієї Батьківщини. Тож не можна легковажити жодним підвладним тобі словом, бездумно пристосовуватися до вимог і потреб вождів, адже твоє розкішне багаття – для людей і для Всесвіту.

Так міркував і наш сучасник, повістяр і романіст, Василь Земляк, намагаючись стати володарем одного-єдиного дня, якого йому завжди бракувало, щоб завершити всі задуми. Але він ладен був мчати на чарівному коні, “тільки б не впасти в безодню супокою й неробства”. І той стрімкий лет тривав майже п’ятдесят п’ять років (од 23 квітня 1923-го до 17 березня 1997 року).

Марно з терезів життя скидати дитинство: звідти всі починають топтати весняний ряст. А у Василя воно було ще й особливе. Бодай він і народився в подільській Конюшівці, та батько походив із сусіднього чеського села Гелендри (тепер Миколаївка), й від нього успадкував дивне прізвище Вацик (писався ж – Вацик). Мати стала колгоспною ланковою й розігнула спину аж по війні. Батько, вдатний кравець, виконував приватні замовлення на пошиття, а ще мав громадські посади: районний заготівельник, завмаг і голова споживчого товариства, завідувач артільної комори.

До 1932 року, коли Василь закінчив три класи, родина переїхала до чеських родичів й одержала житло; там і селилась до по-

чатку Другої світової війни, доки не звела своєї хати. Вдома була корова, свині, гуси, пасіка. Василь, як старший син, пас худобу, громадив сіно, під час жнив працював за коногона і снопов'язальника.

Після чеської семирічки, яку закінчив із п'ятьма українськими класами, навчався в Йосипівській середній школі, це за сімвісім кілометрів. Ходив туди або їздив велосипедом. Взимку йому винаймали куток, і Василь вертався до свого села щонеділі. Набирав на тиждень харчів і знову на навчання. Діставав лише "п'ятірки". Всі предмети засвоював на уроках, виконував удома хіба що письмові завдання.

Багато читав. Електрики тоді в селі не було, то при світлі газової лампи чи каганця. Знав напам'ять безліч віршів. Сам почав писати. За його редагування виходила шкільна стіннівка. Василь завжди пам'ятав, що його батько – з моравських чехів, які оселилися на Поділлі майже століття тому, а мати корінна українка. І сповідався у своїх нотатках: "Я люблю Україну, вважаю себе споконвічним українцем, але ніколи не забуваю про чехів і, коли приїжджаю в рідне село, то почуваюся правовірним чехом".

З атестатом за десятирічку вступив до авіаційного училища в Харкові. Мати, Катерина Олександрівна, якраз напередодні грізних подій війни тяжко занедужала й просила сина провідати її. Василь приїхав, а тут напад фашистів.

З перших днів окупації юнакові довелося переховуватись від нової влади. Не раз випадало зазирнути в очі смерті, але, на щастя, уник небезпеки.

Восени 1941 року Василь Вацик згуртував навколо себе друзів, колишніх співучнів із навколишніх сіл. Незабаром до підпілля прилучились молоді робітники цукрозаводу, лікарі, а потім – полонені солдати й офіцери. Тим часом у народі прокотилась чутка про партизанське об'єднання на чолі з відважним командиром Пилипом Шуляком. Українські месники роззброювали ворожу варту на залізниці, пускали під укіс ешелони, рятували молодь, яку забирали на каторжні роботи до Німеччини. Загін Ружинщини складався з трьох рот. Однією з них керував Василь Вацик. Його хлопці воювали на конях; часто після бойових дій буйногрових пускали на волю чи віддавали людям.

Щоб уберегти батьків і родичів од переслідувань фашистських зайд, Василь прибрав собі скромне назвисько – Земляк. Про нього згадує у своїй книжці "Наш позивний – "Свобода" колиш-

ній начальник Українського штабу партизанського руху Тимофій Строкач. Він пише: “У дні битви за Дніпро й Київ активно діяли всі загони Правобережжя. У південних районах Житомирщини сміливо нападав на ворожі шляхи зв’язку і сполучення невеликий загін кіннотників імені О.Суворова, комсомольця Василя Сидоровича Земляка (Вацика) із з’єднання Пилипа Шуляка”.

У зіткненнях із супостатами не завжди обходилося без поразок і поранень. Особливо тяжко було залишитися живим після рейдів начальника Самгородської жандармерії Ріхтера. Василь із побратимом Миколою довго ховались, де могли; добре, що в селах були свої люди, – не дали загинути, не видали поліцаям.

Двічі не минула куля Земляка: вперше, влітку 1942 року, навиліт пробила йому ногу, а вдруге, вже напередодні визволення, знову вп’ялася в неї й розтрощила кістку. Спершу легко спекався від рани, та наступне лікування в Погребиці прикувало до ліжка й поставило на милиці. Й не встиг ще гаразд і видужати, як, звідки не візьмись, чергова хвороба підкосила його – тиф. Але й тут перемогла міцна селянська вдача й кохання партизанської сестрички-комісарихи, згодом Василевої вірної дружини – Ольги Чубар...

За мирних днів Вацика призначили в Козятині головою райплану, невдовзі – керівником радгоспного відділку в селищі Червоному. Та вже з 24 травня 1946 року, за наказом редактора газети “Радянська Житомирщина”, його затверджено власкором Ружинського куща з місячним іспитовим терміном. За якийсь місяць з’явилась у світ і перша, на десять рядків, Василева замітка “Успіхи врожайниць”.

З того почалася його журналістика в царині “буряка” й “довгоносика”, “зволікання молотьби” та “простоювання тракторів” аж до замальовки з педучилища й листів з укрупнених колгоспів. Із липня 1949 року Василь Вацик – уже завідувач сільськогосподарського відділу в газеті, а з 9 серпня 1951-го – її відповідальний секретар.

І от із початком нового року газетяр виступає на газетних шпальтах із чисто літературними творами: гуморескою “Настінька”, новелами – “Істотна поправка”, “Напис на кавуні” та “Як закувала зозуля...” Далі, за цілий рік і першу половину наступного, – ні рядка. Десь 15 серпня 1954 року – оповідання “Тихоня”. Й, нарешті, в тій же “Радянській Житомирщині” від 10 березня – новела “Ганна Лебідь”... Цей твір подвійно значущий: його вперше підписано партизанським псевдонімом “Василь Земляк”, який ні-

коли не сходив зі сторінок періодики і книжок. І, власне, прізвище героїні якимось чином перегукується з тою далекою лебединою зграєю, що збирається у вирій або повертається до рідних гнізд. Та й сама Ганна “на буланому коні” чимось схожа на Мальву Кожушну з Вавилона...

Здавалося б, найменше творчо яскравими для початківця були 1953–1955 роки. В місцевій пресі, за винятком кількох новел, – ані слова. Зате в Київському журналі “Дніпро” виходить друком його перша повість “Рідна сторона”(1955, №№ 2, 3, 4). Слідом за нею – “Кам’яний Брід” (1957). Видатний прозаїк Михайло Стельмах одразу помітив свого побратима в бурхливому потоці українського письменництва. У відкритому листі до нього він освідчився: “На мене повіяло зеленим пахучим шумом Полісся і свіжістю молодого таланту. В літературу прийшов ще один письменник, письменник зі своїми поетичними шуканнями, з романтичним поглядом на світ, зі знанням життя людей, про яких він пише.”

Але про ці твори “Земляка” в Житомирі довідались із газетних рецензій, вміщених аж 18–го та 24–го листопада 1956 року. А наступної весни Василь Сидорович Вацик (Василь Земляк) був залучений до Спілки письменників СРСР (тоді Українська організація вважалася лише її національною філією).

Не забарилося й “остоличення” поміщика. З 1958 року він – на видавничій роботі в “Молоді”. В 1963–66 роках – головний редактор кіностудії художніх фільмів ім. О.П. Довженка, опісля – там же, керівник сценарної майстерні. А освоївши жанр “кіноповісті,” який потребував не лише слова, а й зорового уявлення, екранного вираження, літератор-кіносценарист переходить цілком на творчу працю.

Його напівбіографічні, з партизанських буднів, твори, звісно, не порівняти з тодішньою “лейтенантською прозою” В. Бикова, Ю. Бондарєва, Г. Бакланова, але за своїм художнім рівнем вони перевершували все, що досі писали на цю тему найкращі українські письменники. В нього нема “приблизних,” прохідних персонажів війни. Особливо гарно вміє він простежити кожен характер за певних психологічних обставин; і хоча вчинки його дійових осіб є примітивно радянського героїзму, та все ж перед нами часто постають живі люди нездоланного лихоліття. Можна сміливо сказати, що вся партизанська проза Василя Земляка – це героїчні повісті (й кіноповісті): “Гнівний Стратіон”, “Полковник Шиман-

ський”, “Ніч без милосердя”, “Новели Красного дому”, “Останній патрон” та інші ніби із середини розкривають бойові рейди в тилу ворога. В цих творах відчувається зіркий погляд автора на життя, його намагання метафорично сприймати світ і найголовніше – відкривати в людині людяне. Це не були якісь окремі творчі досягнення митця. Він неквапом, крок за кроком, набував досвід романіста, щоб, зрештою, від щирого серця висловитися про своє особисте ставлення до існування нашого, тоталітарного, суспільства, яке так скидалося на знане у всесвітній історії “стовпотворіння”.

Невипадково країна переможного соціалізму уявляється авторові новим Вавилоном, чи, як названо кінофільм, Вавилоном – ХХ. За десять років до написання цього епохального роману один із визначних українських майстрів, трохи старший за віком, літературний перевесник Григорій Тютюнник своїм “Виром”, подарував Василеві Земляку свою книжечку із проникливо-пророчим натяком: “Хай завжди ячать твоєю долею Білі Лебеді...”

Ще в “Рідній стороні” трудівники Замисловичів рятують перелітних птахів од загибелі. Адже в них для людей “суть істини живої природи”, що – “крила фауни”. Цей символ вічного небесного пересування, як і коні – уособлення земної волі, мандрують із новели в новелу, з повісті до повісті, від біологічного витлумачення до алегорично-міфологічних картин і химерно-філософських перетворень. Саме з тонких мистецько-філософських перетворень майстра мало виткатись просторе полотно його неперейденого трикнижжя: “Лебедина зграя” – “Зелені млини” – “Веселі Боковеньки”.

Василь Земляк замріяв показати світові українське село на кшталт давньої столиці Месопотамії, яка створила велике царство від Персидської затоки до Середземного моря. Одначе ця держава, об’єднавши під своєю владою різні народи, не змогла вистояти перед країнами, які добивалися визволення. І знаком занепаду самого Вавилону стала зруйнована вежа, споруджена на людських кістках і крові.

Письменник назвав свою трилогію метафорично-історичним символом – “Вавилон”. Б. Комар, який тимчасово заступав головного редактора художньо-літературного часопису “Дніпро”, впросив Василя Земляка принести новий твір до редакції на попереднє ознайомлення. Рукопис після першого прочитання просто ошелешив працівників. Але отой проклятий образ... Тож дали

членам редколегії на висновок: і В. Собко, і Я. Баш – в один голос: антирадянський пасквіль! Довелося радитися з офіційним редактором, який перебував у відпустці: “Що ви, хлопці! Беріть відповідальність на себе...”

Стали розмовляти з автором. Він погоджувався з зауваженнями. Дещо виправив сам, але основну роботу із “вилученнями” переклав на плечі редакторів.

Зачіпка почалась із двозначного заголовку. І – “Вавилон” перекреслили. Натомість узяли для загального означення твору, а насправді лише першого роману (бо наступні ще були в голові!) назву – “Лебедина зграя...” До речі, з тексту не зовсім зрозуміле саме тлумачення порівняння-метафори: мовляв, люди, як і птиці, завжди в дорозі, бо прагнуть, бодай і підсвідомо, до чогось високого, незбагненого, а то й не осмисленого до кінця.

У епіграфі ж до твору ця думка чіткіше і яскравіше передана рядками вірша “Лебедина зграя” Олександра Олеся:

“Ви в ірій линете від сірого туману,
Від сірих днів, від суму і нудьги.
На срібло чистее спокійного туману,
На пишні береги.
І скільки вас в борні розбилось об граніти,
І скільки вас сконало серед мук,—
Але і смерть була безсила вас спинити
І вбить ваш вільний дух.”

Це авторське мотто зникло з повеління “Цензора в собі”. Де й поділися “сірий туман” існування, “сірі дні”, “сім” і “нудьга”, загибель у борні, конання “серед мук” – похмуре й невиразне тло Вавилону, та “вільний дух”, який кличе “на пишні береги”, що його не під силу стримати навіть смерті.

Переспів цього вірша переказується і в уявленні сільського філософа-трунаря Левка Хороброго: “Людський Вавилон часто здавався Фабіанові лебединою зграєю, коли з ватагом, а коли й без ватага, тоді як там взагалі нема руху без ключового, без ведучої пари. Один сміливець завше має визначитись із-поміж звичайних рядових істот, іноді це робиться лише на той випадок, щоб застерегти зграю від смерті, не дати загинути їй у непроглядному тумані, не дати розбитись об скелі або довчасу забратися занадто далеко на північ, куди вічно пориваються первольотки в безумстві своїм. У критичну хвилину щось подібне відбувається і тут; у Вавилоні, кожна доба висуває свого сміливця, свою ключову па-

ру. Але щось і різнить Вавилон від лебединої зграї, щось дуже істотне, чи не те, що зарілось у голові філософа сьогодні, на спаленні його товариша” [сухотного Андріяна, чоловіка Мальви].

Це – своєрідний зачин, увертюра до трилогії “Вавилон”, де вгадується подальший психологічний розвиток основних ліній і дійових осіб роману. Тут передбачається поведінка овдовілої красуні-вавилонянки, пригоди вавилонського любомудра з недоступним цапом, доля нещасної Прісі з її незліченим виводком і бунтівливого Явтушка Голого із його невблаганним “сумом у душі”. Це – мовби одне крило “Лебединої зграї”, а друге – отой власник “Царства” між Урицьким і Вавилоном, “посеред поля, посеред неба, посеред світу”, Бубела, зі своєю “черницею” Парфусею. (В кого гроші, земля – править Вавилоном). Третьою силою в селі письменник називає комунарів – Сосніна, Кліма Сичицю, Рубана, поета-сировара Володьку Яворського. Серед цього вавилонського гурту й розкручується дія. Але все бачить, зважає і завбачає невгамовний Фабіан, правда, він ніколи не може завершити те, що коїться докруз. Воно залежить у комунокуркульському, з наближенням до колективізації, середовищі від його величності випадку – метикуватого цапа Фабіана.

Алегорично-міфологічна оповідь із “усуспільнювання життя” – це зачаєна пародія на нові соціальні зміни, що їх нав’язують селянам комуністи за приписами утопій Маркса і Леніна. Не всім у цьому лиховісному пеклі, вигаданому вождями всесвітнього пролетаріату та їхніми наступниками й розпаленому на глинистих ґрунтах Вавилону, “ячали лебеді” покликом у невідоме, осяйне і принадне. Тільки один старий скрипаль і штундар у золотих окулярах свої прагнення й себе вивіряв за піднебесним польотом лебедів.

Цей високий пафос не подобався не лише письменникам – “помічникам партії”. Навіть не всі редактори журналу “Дніпро” (скажімо, Ю. Ячейкин) сприйняли цей роман Василя Земляка. Довелося колективу працювати “на викид”: скорочувати замашні слова й “підозрілі” метафори, реалістично-критичні рядки й двозначно прочитувані речення, цілі сцени й окремі розділи. За текстом “Лебединої зграї”, що його підготував 2002 року для видавництва “Махаон-Україна” Б. Комар, читачі в попередніх випусках навіть недорахувалися двох останніх розділів, зокрема: про коней, які прийшли у Вавилон на ярмарок умирати, та про вирок силоміць запроваджуваний на селі колгоспній системі господарю-

вання (хлібороби не витримали більше знущань і, в пошуках кращої долі, подалися з Вавилонської гори до Зелених млинів...).

“– Я знав: усе в нас добром не скінчиться... – сумовито мовив [теперішній голова сільради] Лук’ян Соколик, важко опустившись на лаву. – Але що вдієш супроти влади?!

– Хіба тутешні наші керівники не могли постояти за людей? – сказав сердито батько. – Хіба не вони кликали нас до комуни, до колгоспу? Хіба не вони обіцяли нам лебедине царство? Кому ж далі вірити? Скажи: кому?..

Тільки й на новому місці, в Зелених Млинах, вавилоняни не пізнали щастя. Всю надію вони покладали на Веселі Боковеньки, невелике сільце, що замінило стару назву Вавилону, як таку, що “вичерпала себе історично й соціально”. Помер і філософ Фабіан на вісімдесят третьому році життя; як зауважує автор, “ніяких писаних праць по собі не залишив, а на ощадній книжці значиться капітал – один карбованець (мінімальний початковий внесок вкладника)”. Таким народним мудрецем – безсріберником був лише Г. Скворода; йому письменник замислив присвятити окремий твір, але навіть не встиг у 52 роки засісти за цей рукопис; він існує лише однією фразою – сентенцією в літературному нотатнику: “Я поведу Вас у вічність” – сіллю філософських пошуків українського першорозуму й вавилонського любомудра Фабіана, який слідом за римським полководцем Фабієм Кункатором (повільним) притримувався своєрідної очікувальної тактики. Отже, Левко Хоробрий гадав, що потрібен еволюційно-перетворювальний шлях суспільного поступу, заперечував можливість класової боротьби й переконував своєю діяльністю, що тільки ідея поступовості мала б у Вавилоні вирішальну силу.

Високо підніс Вавилонату серед красного письменства літературний критик, нині академік І. Дзюба. “Читаючи діалогію, неважко помітити, що найцікавіше, найвагомніше і, зрештою, найкрасивіше у творі – це авторські розважання про Вавилон та його людей, письменницькі характеристики, інтерпретації, переповідки (коли ж оті так цікаво, так колоритно й незабутньо відрекомендовані від автора герої починають самі рухатися, говорити, взаємодіяти між собою, вони якось трохи звичайнішають, почасти втрачають свій калібр і свою характерність). Спершу сприймаєш усе це як щедрий експозиційний матеріал (пречудовий!). Що готує ґрунт для дальшої дії, густі додаткові заряди різних багатобіцяючих постатей. Поступово помічаєш, що соціальної, все-

охоплюючої дії, яка пов'язувала б усіх персонажів і творила б між ними плетиво сил притягання і відштовхування, живила їхній саморух та ясний розвиток – так і не покладено, певна скоординованість і наступність дії забезпечується просторово-часовою єдністю та визначеністю внутрішньої атмосфери роману, його тональністю.”

Тут відчутно на дотик “хімерність” (а то і примарність) “лебединої зграї”, отой алегорично-міфологічний лад у вибудові задуманої трилогії, сатиру в зображенні вавилонських подій, поезію людських поривань і посмішку не “збоку”, а в самому змалюванні картин і характерів. Отут якраз й опинився Василь Земляк “серед двох Яновських – Гоголя і Юрія”. Письменник зумів перетопити, завдяки художній вигадці, прадавню історію і постаї наших днів, оманливу утопію з жорстоко-кривавим протиборством класово роз'єднаних сил у вічному двобої любові і смерті, добра і зла, власності з “усуспільненням”.

Письменник вірив, що “проза – вселенський собор мистецтва”. І він у своєму творі охопив усе, як це видно із кіносценарію “Вавилон-XX”: слово, музику, світло, тіні, пластику рухів, дохристиянську віру, сповнену містики, і своє окремішнє, жодному іншому виду творчості непідлегле, відкриття світу, яке завше було найоб'ємнішим та всеохоплюючим.

Дилогія “Лебедина зграя” и “Зелені Млини” цілком заслужено по смерті автора увінчана національною премією ім. Т. Шевченка. І мабуть, не без підстав мріяв Василь Земляк: “Мені б Нобелівську одержати...”

Микола Шудря

РОЗДІЛ 1. ТВОРЧІСТЬ У РОЗПОВІДІ

ЧАС ЗДІЙМАТИСЯ КЛЮЧАМ І ЗГРАЯМ (ОПОВІДАННЯ І ПОВІСТІ)

*Повисають траси над поліським краєм,
На безмов'ї вищівілих небес.
Час здійматися ключам і згаям
Із старих гніздовищ та студенних плес.
Василь Земляк*

За літературною критикою складається враження, що ніколи не було Вацика, що з пелюшок він став Василем Земляком і ніколи не писав жодних журналістських заміток і нарисів, а вмить вихлюпнувся у світ своїми оповіданнями й повістями. Звичайно ж, був у нього початок: газетні нотатки, гуморески, образки. Найперша художня публікація ще Василя Вацика з'явилася на сторінках "Радянської Житомирщини" ще 1950 р.

Родина Сосніних: Оповідання // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.4.– К.: Дніпро, 1984.– С.131-150.

В основу цього нарису (з діалогами та мистецьким висвітленням дійсних подій) взято епізоди з героїчної боротьби малинського підпілля. Автор розповідає про відчайдушний опір, який чинили фашистам партизани міста на чолі з лікарем Сосніним. У спротиві ворогу гинуть повстанці, але правда залишається на їхньому боці. Це, мабуть, радше документальна повість за широтою змальованих картин і вдач та за художнім побутоописанням: "як уявив я собі це з переказів, а може, вже й легенд, самих малинців – земляків Сосніних."

Як закувала зозуля: Оповідання // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.4.– К.: Дніпро, 1984.– С. 150-152.

За жанром – це дитяче оповідання про хлопчика-вмільця Михася, який підлагодив годинника бабі Устині, і у ньому закувала мідна зозуля. Дід Антип і собі попросив учня полагодити його "ходики". За послугу заплатив малому горіхами.

Тихоня: Оповідання // Василь Земляк. Твори в 4 т.Т.4.– К.: Дніпро, 1984.– С. 152-157.

Мало схожий на сільських дітлахів, хлопчик Толя приїхав до бабусі якраз під час скиртування. Всі школярі ходили на роботу в колгосп. Пішов і він, але гостеві дісталась норавлива конячина. Та йому вдалося приборкати її своєю добротою. Коли внук від'їздив додому, то на перон провести хлопчика прийшла й Тихоня.

Ганна Лебідь: Оповідання // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.4.– К.: Дніпро, 1984.– С.177-183.

Це розповідь про колгоспну льонарку стару Мар'яниху – самотню й безпорадну жінку, у якої загинули сини на війні, і давно вже відцвіли й відбриніли її сині озера льону. Вона встигла виховати й віддати заміж свою небогу Ганну Лебідь, яка в селі на своїй посаді стала Ганною Власівною й почала забувати про тітку-матір.

Вона не ходить вулицями, а їздить верхи на коні, у штанях, із гапаником. Тітка не може її зрозуміти, та все сподівається: може, Галя оговтається, порозумнішає. А те, що вона обминає подвір'я ветеранки, нічим не допомагає їй, це навіть приховує від людського погослу.

Сама приходила до контори виписати соломи або дров, щоб опалити хату під час холодів. Якось завітала аж до неї в дім справлять день народження, лише взяла пиріжечок та й зникла. Тієї зими вдарили морози, замело все село. Старий Охрім Іванович, побачивши на виїзних санях голову Ганну Лебідь, яка квапилась у райцентр, спитав, чи завезли паливо Мар'янісі. І, не роздумуючи, забрав у неї віжки, скинув червоного килима й повантажив паливо для вдовиної хати, що могилкою піднімалася з-під снігу... Але стара льонарка вже замерзла... її хоронили з музикою у три труби з барабаном. Провести в останню дорогу тітку прийшла й небога, але її відтіснили від гурту, й вона самотньо побрела на кладовище, провалюючись у високих білих заметах.

Лісникова дочка: Оповідання // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.4.– К.: Дніпро, 1984.– С.157-177.

Це вже ціла повість про Юрка Книша й Петруню Перевесленку – сина коваля і дочку лісника. Вони разом вступають до ін-

ституту, але щастить лише юнакові. Дівчина лишається на працю з батьком у лісі. А наречений закінчив лісотехнічний вуз, одружився зі студенткою консерваторії (так само із села). Повернувся додому без дружини, яка не хоче розлучатися з містом, знов палко закохався в свою “першу любов”, і коли Петруні довелося переїхати на інше місце, кинувся їй навперейми, через болотяні купини, й загинув серед мочарища.

Рідна сторона. Поліська повість. У двох частинах // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.1.– К.: Дніпро, 1984.– С.19-286.

У цьому творі молодий письменник змальовує трудове життя повоєнного села Замисловичів, що тільки-но вийшло з партизанської війни. Тут “по наспіх обтесаних стовпах, від яких ще пахло живицею, у всі кінці снували дроти. Тихими вулицями юрмилися дерев’яні, у зруб, хати. В центрі тісно-тісно, мабуть, обмаль було колись у Замисловичах землі, а на околиці – привільніше. Хати тут чепурні, з більшими вікнами, добротними черепичними дахами, тини все нові, подекуди пофарбовані.”

У цьому селі та ще у двох по сусідству – в Талаях і Несолоні – розгортаються колгоспні події. Автор не заглиблюється в “економіку рідної сторони,” а більше дбає про стосунки між тутешніми людьми. Особливо вдався йому любовний квадрат: Зоя Мізинець – Євген Бурчак – Прокіп Пороша – Олена, який проходить випробування у трудовій діяльності, але, як часто буває, не до кінця. Все насамкінець твору залишається на своїх місцях, бо ніхто із закоханих не сказав свого остаточного слова.

Чудово подана розповідь про те, як у Замисловичах рятували перелітних птахів. Символічно виписана й картина з підкоренням Вдовиного болота.

Публікацію повісті на шпальтах журналу “Дніпро” високо оцінив письменник М. Стельмах: “Молодістю і свіжістю віє від такого образу, як “разом із дівчатами сходяться зорі.” Хороше ви описуєте і всю рідну сторону Полісся з його мальовничими лісами, озерами, ріками, болотами...” І тут же наставницьке застереження : “Сюжетно не впоралися з образами й агронома Олени, і професора Живана... Поезію ви знищили такими відписками : “Опинившись у гущі людей, які ходять біля землі, Живан, може, вперше за все життя відчув, що він у боргу перед ними. Він їхав

сюди з наміром дослідити луговий трав'яний пласт, дати колгоспові найпростіші методи його поліпшення, розробити, за дорученням обкому, схеми лукопасовщини, сівозмін.” Навіть вказав на, здавалося б, мізерні помилки. Скажімо: “Досі я не бачив молододі картоплі в час цвітіння конвалії.”

Проте, на думку рецензента, повість може допомогти читачам “ще краще полюбити гарне й боротися проти дрібних людей, типу товкачів, шайб, крутів, які в міру своїх дрібненьких, кривих “талантів” і досі шкодять колгоспному селу.”

Кам'яний брід: Повість // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.1.– К.: Дніпро, 1984.– С. 287-358.

Другим широкомасштабним твором Василя Земляка була ця повість. У ній 72 сторінки і лише десять невеличких розділів. Це – розповідь про донецького робітника Антона Коропова, якого партія кинула на зміцнення занедбаного господарства. Він приїхав до Кам'яного броду із сином-школярем, а дружина з донькою залишилась у місті, очікуючи повернення чоловіка додому. Не все в нього одразу склалося з попередником Кузьмою Гопченком: випивакою, женихайлом та розтратником, якого вже не раз скидали з посади, але він усе-таки “згодовував півжиття.” Та річ не в керівній особі – селяни й самі звикли до такого керівництва. Тому в “цьому чорному трикутнику серед умовних позначень лісів і боліт” довелося насамперед братися не за економічні важелі, а за “відвойовування” людських душ. І це Коропову вдається. Він ставить на місце Гопченка, дістає надійну підтримку в коваля й самодіяльного митця Степана Загорулька – партійного гуртівника сільської громади, й усі “заможні жебраки”, що потай і на видноті розтягували колгоспне добро, захоплюються новими перетвореннями. І ті, що були для Гопченка “іржею, а не людьми”, відчують себе, зрештою, в селі господарями своєї долі. Щоб загострити конфлікт, письменник “зводить” до купи молоду (яку вже за рахунком) дружину Гопченка Любку, що пішла рядовою колгоспницею, й солом'яного “вдівця” Коропова. Випробуванням їхніх почуттів був шлях із райкому партії, від секретаря Семена Войтюка, коли коні загрузли на торфовиську в Лисовій балці. Гопченко, полюючи серед боліт, бачив цю трагедію і зловтішно про це сказав Любці, а вона миттю вихопилася з хати виручати голову.

Та збилася зі сліду й заблукала; коли Антон Миколайович вирятувався і приїхав, мокрий, до контори, то всі подалися на розшуки Любки. І таки знайшли, знесилену... Та побита чоловіком, вона серед зими, босоніж прибігла до Коропова: “Мене вбивають.” В нього вона перебувала до одужання. Але сам Антон Миколайович всі останні ночі “із тривогою дослухався до сиплуватого баритончика” овечки, що борсалася у снігу десь за селом (мала приїхати його Мар’яна з дочкою). Та наприкінці оповіді шахтарського сина переводять у сусіднє село, на інше, відстале, господарство. Але кам’янобрідці, повіривши у свого голову, нікуди не відпускають його. І в село, як “десь з-за лісу повіяло весною,” приїздить головиха-дружина з Надійкою.

Гнівний Стратіон: Повість // Василь Земляк. Твори в 4 т.— Т.2.— К.: Дніпро, 1984.— С.5-100.

Партизанська війна в тилу ворога стала темою кількох повістей Василя Земляка. І найперша з них навіть написана від першої особи – самого лісового месника із загону Стратіона. А те, що це не вигадана історія, засвідчує згадка про справді існуючого командира – поліщука Пилипа Шуляка.

За цим твором було знято фільм “Дочка Стратіона.”

Найбільша трагедія вбачається між партизанським батьком підпільного товариства з Чорного лісу та його коханою дочкою-одиначкою Галинкою. Принадна й мужня, вона сподобалася самовідданому Перепелу, але йому на заваді став капітан Воронцов, керівник “Урагану,” якому й віддала вона руку і серце. Та, як з’ясувалось згодом, то був прихований саксонський німець і його військо знищувало наших людей.

Сутичка Стратіона з Галинкою чимось схожа на зіткнення Тараса Бульби із сином-зрадником Андрієм. Але партизани ще вагаються, хто ж таки той спокусник і чие немовля назване Стратіоном – Стратею. Та коли бійці обох сторін зійшлись у бою, то всі зрозуміли, що в радянського капітана перебрався підступний шваб. Тяжко поранений Стратіон невдовзі одужує й повертається на своє місце. А Галинка своєю відвагою й непримиренністю доводить, чия вона дитина й на що здатна. Тільки Перепел не стерпів сорому і зради й подався до Ковпака.

“У відсутність батька, – розповідає письменник, – вона звикла бути попереду загону. І коли, визнана нами, в заломленій сивій шапці, вона владно сиділа на його облянялому за літо іржаво-вороному коні, наче склепаному з гартованого заліза, й вихором мчала попереду, то здавалося, що нас веде старий Стратіон. Тепер у неї і кінь не той, і корона не та – замість шапки шкіряний кашкет, та, мабуть, і порив не той, і все ж вона трималася передніх, неабияк спонукаючи до того свого ледачкуватого холодного коня, щоб не дуже відставати від батька.”

Підполковник Шиманський: Героїчна повість // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.2.– К.: Дніпро, 1984.– С.101-310.

Плекаючи художній світ цього твору, Василь Земляк намагався подати пародію на численні “підпільницько– партизанські” книжки, де нагромаджено силу всіляких нісенітниць, які не в змозі сприйняти звичайний читач. Автор блискуче впорався із цим завданням, звівши нанівець використані сюжети. Їх справді безліч у повісті, але найпромовистіша із них – історія походеньок рейхсмаршала, який щоночі крадеться вулицями Вінниці, щоб потай стрибнути у гречку. Щоправда, згодом з’ясовується, що легковажних молодиць відвідує не високий військовий чин, а лише його двійник, але це вже, висловлюючись мовою письменника, не має значення.

Крім одвертої вдаваності, перебільшення й комедійної веселості, твір містить і той пронизливий ліричний струмінь, який потім відлуниться й у “Лебединій зграї”; це ніби символ, що виростає до образу - метафори: маревного привида жахливої доби. “Чи то не він, – запитує автор, – у першому спалаху ранку, в дивовижних сплетіннях диму, туману й неба? Спершу голова, потім уся постать його, і рука в тому змаху, коли доводиться рвати ланцюги. Невільник над містом. Зараз схопиться вітер і зруйнує його. Але я вже не маю ніякого сумніву, що це він, підполковник Шиманський, це його трохи сутулувата постать, натхненне обличчя, на якому я не можу знайти очей, гордо піднята голова...” Мабуть, лише Василеві Земляку вдалося так несподівано сполучити в художній оповіді, здавалося б, цілком не поєднувані речі, й навіть чисто літературний лубок не справляє враження мистецької підробки.

Ніч без милосердя: Повість // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.2.– К.: Дніпро, 1984.– С.311-364.

Це розповідь про те, як під час одного з наскоків на ворога партизани захопили в полон малолітнього сина фашистського генерала Прайса – Франца. І тепер бої, особливо для окупантів, набувають ускладненого цими обставинами значення. Тим більше, що народні месники потрапляють в оточення й можуть врятуватися а також зберегти й село, що опинилось у ворожому кільці лише ціною “відкupu” за німкеня. Однак сутичка була неминуча – не тільки через жорстокість чужоземців, а й тому, що війна не визнавала жодних правил. Генерал Прайс програє битву і втрачає єдиного сина.

Письменник уміло обстоює думку про те, що дитинство не сумісне із кровожерливими звичаями бойовиськ. “Ніхто так не постарів за цю війну, як діти” – ось, власне, те, що мав ствердити і ствердив своїм твором Василь Земляк.

БУТИ ЧИСТОЮ РІКОЮ (КІНОПОВІСТІ)

*Я сто пісень, як сто гріхів, накою
Під вашою щасливою рукою,
Під велетенським летом олівця.
Початок був – і не було кінця.
Під Вашим серцем, Вашою рукою
Я хочу бути чистою рікою.
М. Сом*

Слідом за художніми повісткуваннями Василь Земляк заходився писати кіноповісті та кіносценарії. У цьому жанрі потрібно було не лише змалювання життєвих картин і подій, а і їх, так би мовити, “зоровий” показ. Проте письменник і тут не цурався партизанської тематики, хоча брався й за розкриття трудових буднів та “історичних” перетворень на селі. Здебільшого він “перекладав” кінематографічною мовою свої літературні твори. Найчастіше йому вдавалися кіноповісті та кіносценарії, які майже нічим не різнилися між собою. Щоправда, “Вавилон – ХХ,” за мотивами роману “Лебедина зграя,” написаний у супрязі з кіноартистом й кінорежисером Іваном Миколайчуком, більше скидався на кіноповість.

Олесь Чоботар: Кіноповість // Василь Земляк. Твори в 4 т.– Т.4.– К.: Дніпро, 1984.– С.63-130.

У цьому творі, напевно, вперше порушено письменником тему промислово-виробничого життя країни – зведення Дніпрельстану. Тільки тут індустріалізація стала лише тлом у випробуванні трудової долі сільського грабаря-землекопа Олесья Чоботаря. Юнак-напівсирота, забравши коня й воза з дому, потай утікає, разом зі своїми земляками, на Дніпровий берег. Йому випало показати себе у праці. Та недуга і смерть матері зашкодили його подальшій робітничій кар’єрі. Олесь, через пригоду, втрачає свою грабарку й лише репетиторством здобуває гроші на знаряддя й тяглову силу, щоб знову повернутися на будівництво. Проте його фах уже не потрібний на Дніпрі, й Олесь влаштовується на Тракторобуді в Харкові і оволодіває інженерною спеціальністю в інституті. Вибухає війна. Олесь Чоботар, зі своїми спільниками, засновує підпілля й називає себе парти-

заном Метелицею. Його хлопці працюють грабарями в німців на залізниці, водночас пускаючи під укіс ворожі ешелони.

В одному із боїв Олесь гине. А після перемоги вижили дружина Яринка – його учениця, яка подарувала йому іменний годинник на придбання грабарки, та їхній син, народжений за окупаційної влади. І вони зустрічаються зі своїм чоловіком і батьком, який підвівся край Дніпрового берега бронзовим пам'ятником.

Новели Красного дому: Кіноповість // Василь Земляк. Твори в 4 т. Т.1.– К.: Дніпро, 1984.– С. 359-398.

Дивовижна історія будинку на Земчиську у Вільшані. Усі селяни вважають його “бастіоном доброго людського духу.” Тут жили, вмирили й народжувалися мешканці, яким судилося стати окрасою світу – від декабриста Пестеля до “Червоного Власа.” А нині – це звичайні стіни, в яких розташований на другому ярусі готель для приїжджих і, внизу, новітній сепаратор для переробки молока.

Сюди з райцентру привезла Надя Вальдшнеп недавнього студента-агронома у стоптаних черевиках Максима Сивошапку. Він, із напуття свого професора Володимира Карповича, приїхав “оплодотворити землю добром.” І ним одразу зачарувалася молода сепараторниця Дуся Омельченко. Вона щоранку приносила йому молоко у білому глечичку. Та й Надя із крамниці провідувала цього “пайщика своєї операції.”

Але в селі над усім господарством верховодив старий голова Стоколос зі своїм “кишеньковим” правлінням, та, щоправда, не мирився з ним лише незалежний Вальдшнеп. І агроном Сивошапка, не витримавши принижень і наруги, розпрощався із Красним домом. У новому взутті, виїхав у місто і влаштувався на цегельному заводі. Проте зустріч зі своїм улюбленим професором повернула його до тями, й він знову опиняється під дверима своєї колишньої кімнати в Красному домі... Але до нього виходить уже чергова мешканка готелю – “тепла, маленька, чорнява Дуся у вишиваній сорочці.” Вона тут із сином, названим на честь коханого – Максимом.

Сивошапка назавжди залишається у Вільшані. А тим часом помирає Стоколос...

Останній патрон: Кіноповість // Василь Земляк. Твори в 4 т. Т.2.– К.: Дніпро, 1984.– С. 365-389.

Письменник одним із перших в українській літературі, саме в цій кіноповісті, заходився розв'язувати складні філософсько-етичні питання, зокрема – проблеми вибору, честі, обов'язку, самопожертви, які виникали перед людьми за неймовірно важких обставин боротьби з фашистськими нападниками. Василь Земляк художньо осмислює моральне зіткнення, в основі якого лежить діяльне вираження суті подвигу, ідеї помсти через саможертвність.

...В одному з окупованих гітлерівцями міст України майже щодня гинуть бійці Вермахту. Якісь невідомі месники суворо карають загарбників і їхніх помічників. Гестапо й польова жандармерія збилися з ніг, марно шукаючи підпільників. А коли партизани вбивають міського мера Ріхтера, німецьке командування вдається до нелюдського способу відплати, зганяє всіх мешканців на майдан і висуває єдину умову: або підпільники самі добровільно здаються, або буде розстріляно сто мирних городян.

У кіноповісті розвінчується хиже, людиноненависницьке обличчя гітлеризму, який прагнув зруйнувати людські душі, зневаживши морально-етичні засади, що стверджувалися століттями.

У СУЗІР'І ЛЕБЕДЯ (РОМАНИ)

*Є в нього Сузір'я Лебеда –
Летить він у своє сузір'я,
Та землю він наскрізь прошіптує,
Вишіптує нам лебедині слова:
“Будьте добріші одне до одного!
Бажаю вам, люди, найвищого лету!
Тримайтеся крилами крил,
Щоб пірнути до сонця у незбагненну висоту!*
І. Драч

До цього розділу належить єдина задумана Василем Земляком трилогія “Вавилон.” Вона мала складатися з романів “Лебедина згряя,” “Зелені млини” та “Веселі Боковеньки.” Але письменник встиг написати лише дві перші частини, й суцільне, епічно розгорнуте, полотно залишилося незавершеним.

Написані романи присвячено добі колективізації – функціонуванню страхітливої системи винищення селянства, позбавлення людини влади над землею, внутрішньої руйнації правічного хліборобського побуту. Хоч де б не працював селянин на колгоспній (нічийній) ниві, його плодами користувався не він, а держава. І від того занепадало господарство, знижувались урожаї, убожіли сім'ї й роди, голодомори забирали життя цілих поколінь.

Василь Земляк у своїй трилогії ніби застерігав діячів і політиків від зневажливого, людиноненависницького визиску українського етносу, відвертого геноциду заможних верств села. Те, що сталося у Вавилоні, а зрештою, і в Зелених Млинах, було скрізь, по всій Україні. І, розглядаючи події тих часів у художньому висвітленні з висоти майбутнього, письменник потужного таланту й високої громадської сміливості закликав прислухатися до голосу природи й людського єства, до даних сучасного народознавства.

Лебедина згряя: Роман // Василь Земляк. Твори в 4 т. Т. 3.– К.: Дніпро, 1984.– С.5-280.

За десять років до появи роману “Лебедина згряя” Григорій Тютюнник зробив дарчий напис Василю Земляку на своєму “Ви-

рі”: “Хай завжди ячать над твоєю долею Білі Лебеді”. Пророчим виявився цей напис – письменник “народив” свою “Лебедину зграю”, яка й донині літає над землею, змушуючи людей час від часу підводити свій зір від грішної землі до святого неба, щоб хоча б іноді подумати про вічність.

Уже на першій сторінці “Лебединої зграї” бринить та нота, на якій звучатимуть спогади юного Валаха — хлопчика з письменницького дитинства. Саме того хлопчика, який жив у свідомості письменника, нагадував про себе і, врешті-решт, “змусив” пригадати дядька Андріяна і його дружину Мальву Кожушну, братів Соколюків, філософа Фабіяна і його цапа, комунара із Семивод Клима Синицю, Інокентія Сосніна, Явтушка Голого, – пригадати той велелюдний світ дитинства, у якому реальне і фантастичне, земне і казкове, радісне й трагічне так химерно переплелися, що вже неможливо визначити міру автобіограф-фічного у художній реальності.

Революція і село. Ось живуть селяни багато віків своїм незмінним, усталеним життям. Так жили їхні діди й прадіди. Здається, так буде завжди. Але бурею налітає революція, ламаючи узвичаєні принципи й засади буття, відкидаючи предковічні забобони й уявлення, створюючи нові стосунки між рідними й сусідами. Учорашні друзі сьогодні стають найзапеклішими ворогами. Як тут досягти миру? Не випадково філософ Фабіян вважає, що саме гармонія у стосунках між людьми є вищим ступенем гармонії. Але такої гармонії не досягнути доти, доки кожний вавилонець не зробить остаточний вибір між новим і старим.

Хвилюючий, прекрасний, романтично піднесений життєпис Вавилону творився людиною життєрадісною, оптимістичного світовідчуття, доброї, лагідної вдачі, письменником, для якого горе його героїв було особистим.

Зелені Млини: Роман // Василь Земляк. Твори в 4 т. – Т.3.– К.: Дніпро, 1984.– С. 290-619.

Щедра й весела фантазія Василя Земляка захоплює кожного, хто заглибиться у складну історію мешканців Вавилону і Зелених Млинів. Перед читачем проходять віддані рідному народові, справі революції і соціалізму, “найвищому з понять, яке будь-коли сотворили і обіймали люди”, – Батьківщині хлібороби, учи-

телі, робітники, комуністи і безпартійні... Це – більшовик ленінського призову і гарту Інокентій Соснін, який усе своє життя вболівав “за майбутнє, за щастя інших”; Мальва Кожушна, що їй судилося пройти тернистий шлях боротьби із злом; тиха, лагідна, й вольова Варя Шатрова – її молоде життя обірвала шибениця; невловимий десантник, колишній вчитель Лель Лелькович, який снайперськими пострілами наводить жах на окупантів... Скільки їх було, відомих і невідомих героїв, які грудьми захистили Батьківщину, які несли і несуть сьогодні відповідальність за її долю, за її майбутнє...”

“Батьківщино моя! Я готовий відповідати за тебе як твій громадянин, так само як ти відповідаєш перед світом за мене і мільйони таких, як я. У цій обопільності ми єдині, хоч ти все, тоді як я ніхто. Ти в кожного одна, бо хто хоче мати дві Батьківщини, той залишається без жодної. Доки є ти – ми вічні. Ми вистояли завдяки тобі, найвищому з понять, яке будь-коли сотворили і обіймали люди. Моя вина не в тому, що, маючи можливість померти за тебе, я все ж живу. Вина в іншому: у стражданнях твоїх, у смерті мільйонів, які врятували мені життя.”

Історія українського села розгортається в епічному ключі, але без тієї незворушної об’єктивності, яка нібито має бути властивою роману.

РОЗДІЛ 2. ПОРТРЕТ ІЗ КРАПЛИН (ПИСЬМЕННИКИ ПРО ПИСЬМЕННИКА)

*Всіх оспіваних та неоспіваних тобою
я мусив би запросити в свою майстерню,
беручись за роботу над твоїм портретом,
щоб мати від них по краплині від тебе.*

Василь Земляк

Усі, хто знав і читав Василя Земляка, відзначають не лише його зворушливу людяність, а й безмежну відданість літературі. Він, як засвідчують спомини побратимів, мав особливу зіркість у вивченні життя, умів побачити, відчувти серцем та філософськи осмислити найсокровенніші сторінки історії рідного народу. Кожне почуте ним слово, кожна впольована подробиця, кожен помічений порух людської душі неодмінно ставали набутком його неперехідної прози.

Найдостаменніше запам'ятали Василя Земляка його друзі-письменники. Ми не наважилися переказувати по-своєму тих спогадів, а передали їх найпитомішими уривками.

Стельмах М. Лист до Василя Земляка // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.223-226.

За останній час у нашій українській літературі не густо з'являються хороші твори про колгоспне село. У деяких книгах про трудівників землі писалося однобічно і мляво; висока поезія праці, бувало, підмінялася ріденькими описами або гуркотом машин, оминалися насущні проблеми села. Так було легше писати, але від цього було важче й літературі, і трудівнику, якому адресувалися ці книги.

І дуже приємно, що Ви, Василю Сидоровичу, засівши за свою повість [“Рідна сторона”], не спокусилися поверховими картинами, реєстрацією баченого, а сказали про рідну сторону і трудівників землі своє схвальне слово, заглянули у глибокі серця простих людей і повернули на осуд дрібненькі душі товкачів і шаліб. Найбільше привабило мене у Вашому творі знання життя колгоспного села і мова.

Малюючи людей, ви багатьох із них відчуваєте майже фізично, тому портрети у Вас виходять чіткими, а слово пахучим.

Семченко І. “За Лебедів дякую...” // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 227.

Любий Василю! За Лебедів дякую. Взяв погортати, пробігти очима сторінку-другу, та владу над собою втратив і з одного присісту, вірніше, пригляду (чи існує таке слово?) проковтнув усю книгу. Майже вся література наша про село написана, й такий від того писання сірий тон утворився, що до іншої книги й доторкнутися страшно.

А ти, друже Василю, ти безстрашний, ти захопився за дишло і всю традицію з каруселі скинув та побрів собі у світ новий, твій власний, небачених і нечуваних Вавилонів, Фабіанців, Мальв, гір Абіссінських... Змів традицію і створив свій химерний, чарівливий, ні на який із відомих не схожий світ. І створив Красу, ту силу, що бере за серце чи за руку читача та й веде його такими стежками й дорогами, на які він не потрапляв ніколи й ні разу у своєму житті. При давній темі ти зовсім оновив слово, мистецтво слова, його внутрішній ритм, його зміст. Створив нове. Слава тобі, чарівниче. Живи здоровий, іди цією ж стежкою.

Гончар О. Співець рідної землі // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.210-214.

Висока, злегка присутулена постать, некваплива, розважена хода, лагідний сміх, сповнений мудрої задуми й завше ніби не до кінця розгаданий, в образі такому знов і знов приходять Василь Земляк у наше сьогодні.

“...Таємниця творчості, певне, полягає насамперед у любові художника, коли від доторку його небайдужого, люблячого серця якомсь мовби й геть неістотна житейська історійка здатна набути значності, ожити, хвилювати нас ...Мабуть, саме й цікаво читачеві стежити, як із епізодів ніби зовсім дрібних, зі сценок побутових, часто комічних, поступово виростає самобутнє, епічне, повільно народного життя. Читач і сам веселішає, коли зі спокоєм літописця, з гумором людини великодушної, щиро залюбленої у своїх героїв, письменник витворює колоритні образи то Мальви Кожушної, то комунара Явтушка Голого, або ж сільського філо-

софа Фабіана з його однофамільцем – цапом... І це ж лише декотрі з цілої галереї яскраво індивідуалізованих персонажів, що ними так густо заселено “Лебедину згаю”, цей значною мірою автобіографічний твір”.

Нахил Василя Земляка до поетично-філософського мислення з літами посилювався і в його романі це особливо відчутно... Як справжній майстер, він шукав образ містичний; у вислові думки прагнув ясності й афористичності, любив світ широких і вільних поетичних асоціацій. Його іронію раз у раз заливає хвиля ліризму. Зужитих чорно-білих фарб йому було замало, він намагався користуватися всією гамою кольорів, щоб передати порухи людської душі, внутрішні стимули її поведінки. Критики слушно відзначають прагнення Василя Земляка відтворювати неоднозначність людини, складність і суперечливість її натури. За цим досвідом письменник звертався до класичної літератури, яка вміла глибоко досліджувати діалектику людської душі, щоб створені характери поставали об’ємно, багатогранно, у всій їхній соціальній і психологічній достовірності.

Загребельний П. Неначе дух непокореності // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 215-222.

Ці книжки [романи Василя Земляка] вражають своєю печальною веселістю своєю неквапливістю, чим схожі на повільну течію рівнинних українських річок, своєю незвичайністю й навіть наївністю, або в деяких місцях і своєю недосконалістю, – все сприймаєш у цих книжках, бо вони сповненні великої любові до землі нашої й людей, що живуть на ній, до дерев і птахів, до речей, що оточують людину, починаючи від прекрасних вітряків на вавилонських горбах і до гойдалок, цього своєрідного осередку громадського життя Вавилону.

Але найбільше в романах людей. Передовсім – оповідач Чорного, який то зникає, то знову з’являється, а далі йде його дядько Андріян, безпорадно-добрий шукач води, що постає перед нами у свою смертну годину, хоч, здавалося б, не міг він померти маючи біля себе романтичну й найкрасивішу у всьому Вавилоні жінку – Мальву Кожушну. Та їй судилася велика доля, довкола її вроди ще буде багато зіткнень, переживань, трагедій. Роман, як і держа-

ва, вимагає жертв. І ось жертву принесено, – це дядько Андріян; помирають завжди найкращі люди, хоч, коли пильно подивитись, виявляється, що на землі теж залишається багато людей не менш прекрасних.

... Ці романи збагачують наше уявлення про людей і землю, вони вже посіли своє місце на великій карті літератури. Зринувши на ній у всій своїй неповторності, у всій незвичайності й химерності, вони стали на зіткненні минулого з майбутнім, колишнього християнства з язичництвом, католицизму із православ'ям, жорстокості старого світу й веселої щедрості світу нового.

Зарудний М. Володар чарівного коня // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.240-246.

Він любив коней. Це була не просто любов, успадкована селянським хлопцем, до роботящої, такої необхідної у праці й житті тварини, яку називали інколи “тяглом”... Для нього коні були дивом – витвором природи. Може, ця закоханість у них прийшла в душу Василя разом із піснями, прадавніми думами, в яких кінь уособлював вірність людині, тягнучи плуга чорними полями, несучи у кривавій січі вершників, з якими разом падав на ратному полі. У кінські гриви вплітали дівчата стрічки, коли наступала пора весіль, їм довіряли закохані свої думи... Ні, не хочеться називати коней, навіть у наш атомний вік, вік космічних швидкостей, панування двигунів, “тяглом”...

... Він мав і власного коня – купив у заїжджого цигана, коли повертався з партизанського загону, та їздив на ньому недовго, хоч все життя своє був вершником і закоханим юнаком, командиром партизанського (кінного) відділення, скромним газетярем. Він залишався вершником і тоді, коли спалахнув яскравою зіркою його письменницький талант... Йому “не вистачило одного дня”, за яким він ладен був мчати на своєму чарівному коні...

Підсуха О. Перші його кроки // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 249-252.

Загальним тлом “рідної сторони” правив близький мені з дитинства світ. Події, які описував автор, відбувались на житомирському поліссі, я ж родом – із київського. Навіть від назви села “Замисловичі”, згадкою про яке починається повість, повіяло чи-

мось дорогим і любим... Тож, може, ще й це викликало прихильність до молодого письменника й бажання будь-що допомогти йому...

Так повість була доведена до певного художнього рівня. З нетерпінням ми чекали виходу журналу “Дніпро”. Дуже хотілось, щоб твір помітив хтось із відомих майстрів і привітав повістяра на початку його творчого шляху. Хто з нас не знає, як багато це важить для подальшої долі початківця?..

Окрилений першим успіхом, Василь Земляк пише другу повість “Кам’яний Брід”. Своє ставлення до нашого часопису автор висловив у листі, від 1 грудня 1956 року: “Посилаю Вам рукопис. Це вже, здається, третя редакція з урахуванням Ваших зауважень...”

І “Рідна сторона” і “Кам’яний Брід” згодом були опубліковані московськими журналами. Перша навіть виходила і в російській роман-газеті.

Харчук Б. На бульварі Шевченка // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.303-304.

Вечоріло. Був теплий вересень. Ми ходили бульваром між шпалерами тополь.

– Хочеш послухати?.. – запитав Василь Сидорович, не згинаючи голови, дивлячись поверх дерев – поверх міста.

Почав повільно й зосереджено, втишеним, потаємним голосом, начеб творив молитву. Це були шкіци про коня.

Спочатку мені здалося, що в тих оповідях нічого особливого, і його кінь, правда, не був подібний до тих, що ходять у плузі. Та чи не про нього вже давно до нас написав Василь Стефаник? З якої тільки неволі не визволяв він, буйногривий, – його не продати, не проміняти. За ним гриміли гармати як грім, у видуку його ходи – ритми української історії.

Василь Сидорович читав, не підводячи чола. Вишум машин, вичовги перехожих – нічого не існувало. Я слухав, ковтаючи кожне слово.

Закінчувалися шкіци по-земляковськи чарівливо й по-земляковськи трагічно. Кінь вивіз на своєму хребті цивілізацію, а його пускають на мило. Кінь іде, скликає табун, і вони гуртом,

усім товариством, рушають на вселюдське торжище – на ярмарковий майдан...

Вінграновський М. Перша зустріч // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.279-280.

Було літо. У Ржищеві тоді знімали фільм “Повість полум’яних літ” за твором О. Довженка... Старший сержант Іван Орлюк, у медалях, з орденом Слави зійшов із ржищівського пароплава на пристані в Києві і пішов на Хрещатик. У напівгаліфе, в сортових чоботях я йшов не сам – у лляному, вишитому заполоччю платті біля мене на каблуках-шпильках бриніла суперкінозірка. Міліціонери віддавали честь.

Ми пройшли від площі Ленінського комсомолу до Бессарабки, і тут, на зупинці таксі я взяв машину, бо треба було якось рятуватись від київських піжонів...

Під орденом Слави, у пришитій кишені гімнастюрки в мене лежав рукопис “Атомних прелюдів”. Ми проїхали вгору бульваром Шевченка метрів двісті й розплатились із водієм, бо збоку було видавництво “Молодь”.

У першій від ліфта кімнаті, у довгому сумному кабінеті, як ми зайшли, сидів, покурюючи сигарету, головний редактор Василь Земляк. Його я вже знав зі слів мого вчителя із ВДІКу. Олександр Петрович Довженко якось сказав мені: “Прочитайте, Мико, “Рідну сторону” Земляка...”

Гуцало Є. “З колискової висі” // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.260-265.

Безумовно, є закономірність у тому, що прозаїк пам’яттю серця повернувся не у воєнну чи повоєнну минувшину, яку добре знав, а саме в дитинство, в пору отроцтва. Либонь, він відчував, що нікуди не може подітися від тієї рідної землі, яку вперше побачив “з колискової висі”, яка ввілляла йому в жили “незміряну силу”, він завжди непереборно відчував оті “закони землі обітваної”... Так, Василь Земляк зізнався, що “обертася на менших орбітах” довкола землі свого дитинства й отроцтва, що ці орбіти, можливо, лише на “колисковій висі”, але саме “з колискової висі” своїх орбіт письменник і зумів побачити прекрасний світ, який і відобразив у “Лебединій зграї” та “Зелених Млинах”.

Щемливою любов'ю напоєні сторінки його прози. Ось ми знайомимось зі стареньким, многогрішним і немеркнучим Вавилоном, подільським селом, яке начебто звичайне й водночас незвичайне. Образ села, набираючи багатозначності символічного звучання, ніскільки не втрачає в земній конкретиці. Прозаїк із ностальгічною замилюваністю мовить і про дрібнесеньку квітку чебрецю, що на “високій береговині все літо синьо та сумно цвіте”, і про ясеніві, берестові та черемхові гаї, і про ветху гребельку, яку напровесні з’їдає повінь на місцевій річечці Чебрець, і про насіяні біля води коноплі, і пронизливі водохресні морози. Всі ці подробиці для якогось іншого письменника, може, були б і не варті уваги, та для Василя Земляка вони вагомі хоча б тому, що мікрокосмос людського існування для прозаїка точно визначено, зокрема, й на координатах будь-якої рослини, квіточки, зернятка. І, звичайно, прив’язаність до таких реалій дозволяє письменникові якнайповніше виразити історико-соціальну сутність людей, що в нього посідає не останнє, а можливо, й перше місце.

Василь Земляк бере своїх персонажів у суперечливих складнощах вчинків, які засвідчують текучу змінюваність їхньої психології, він зображує їх під час становлення, у процесі осягнення певних моральних і філософських засад; проте читача не полишає відчуття, що автор здатен великодушно простити їм гріхи й вади поведінки, що він визначає життя героїчними вчинками, що навіть внутрішнє чи ситуаційне виростання певної особистості до самоствердження на високому душевному злеті – то не так уже й мало!..

Павличко Д. Книжки від Василя Земляка // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 235-239.

Довгу липневу днину ми ходили по Хрещатику, по старих вулицях біля Софії, на Володимирській гірці, й наші мандри закінчилися на лівому березі Дніпра, аж біля моста Патона, де тоді простягалися безкінечні й дикі пляжі. Там ми розклали багаття (він хотів, щоб я називав це вогнище ватрою), сиділи коло нього далеко за північ і дивилися на дивину, якої справді ніде у світі немає – біле золото Лаври в розпеченій і ряхтливій синяві літньої ночі. Ми розмовляли про майбутнє. Він вірив у “чолостого” хло-

пчика, який колись читатиме наші книжки й розумітиме суворі таємниці і труднощі нашої доби...

Час іде. Відбувається переосмислення й переоцінка всього, навіть величин, здавалося б, уже незмінних. Твори Землякові зростають у своєму значенні. Не треба бути природженим провидцем, щоб сказати: у XXI столітті Василя Земляка читатимуть чоллясті молодики, і їхня гордість за нашу літературу буде дзвінкою.

Збанацький Ю. Мій Земляк // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 231-234

І все ж Землякові нелегко велося саме в той час, коли критики розмірковували, додумували, вирішували, прикидали, шукали спільного знаменника. Тримала його у стані рівноваги тверда віра: “Розберуться, збагнуть, не можуть не зрозуміти... Ех, коли б вони на все те поглянули моїми очима...”

Поглянули. Тепер вже остаточно сприйняли той особливий ракурс, із якого пізнавав, бачив, відтворив, змалював безмежно людяне своє зелене Поділля, своїх неповторних сучасників.

Василь Земляк мав філософський розум, був закоханий у філософію. “Треба бути філософом, – чи то серйозно, чи то жартома повторював за нагоди письменник. – По-філософськи треба дивитися на життя.”

Він так і дивився, хоч і важко визначити, чого в тому погляді було більше: філософського, а чи художницького бачення?..

Чабанівський М. Завітаємо, друже, у Вавилон // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 228-230.

Василь Земляк учився в добрих учителів; він знає, що в одній тональності можна виконувати хіба що маленьку пісню, ось чому романіст такий щедрий не лише на слово, але й на фарбу, художницький прийом; він сміливий і винахідливий у добиранні складних і різноманітних чинників життя. Письменник ніби засвідчує, що людське існування за будь-яких обставин, навіть трагічних, ніколи не обмежується однією чи двома барвами. За одвічними людськими законами воно завжди розмаїте, вбирає в себе пахощі, звуки й фарби найдивовижніші, з безліччю відтінків і нюансів. Тут і споконвічна людська надія, без якої годі уявити поступ, і

печаль, яка інколи означає не відчай чи смуток, а глибокий роздум, і радість, і вагання, і сумніви, без яких просто неможливо уявити живу людину, й усмішка, часто внутрішня, ледь відчутна, непоказна, але вічна супутниця людини, і твердість духу, що властива нашому народові й виявляється особливо яскраво в переламні, вирішальні історичні хвилини.

Олійник М. За все відповідальний // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 296-302

Стояло літо, з долини, де тече наша маленька, петлява Лупа [на Бишивщині], тягло прохолодою, пахощами свіжого сіна – в березі саме розтрусили його, аби сохло. Василь Сидорович захотів піти туди подивитись. Стежкою, одхиляючи головасті соняшники, що духмяніли спекою і медами, як у нас кажуть, городами спустились у царство верб, вільшин, лопухів, кропиви. Деся дуднів одуд, воркотала горлиця, а вгорі, у верхів'ї, розморена духотою, ліниво вовтузилась галич.

Берегами, попід мостом, пройшли до Бабитня, урочища, де невелике озерце, а на схилах, засаджених після війни, піднявся гарний сосняк, що далі, до полів, переходив у дубовий гайок.

Зупинився біля криниченьки-копанки – без цямрин, без будь-яких інших ознак людського втручання. Вода чиста-пречиста. Крізь неї добре виднілося дно, посередині якого, виштовхуючи піщини, било джерело. Василь стояв мов заворожений. То розмовляв, радів, дивувався, а це прикип, зосереджено дивився туди, де вирувало маленьке серце землі. Ні пити йому не хотілося, ні йти далі, ні навіть курити, хоч цигарка постійно була в руках, наготові. Надлетіла якась пташина, що, напевне, завжди пила в копанці, і забачивши людей, цвіркнула, сіла, на гілці, мовби чекаючи своєї черги... А він стояв, милувався, ні, не милувався – молився тому дивові, тій чистоті, непорочності, не наважуючись поворухнутись, обізватися, аби не наполохати її, не “наврочити”. І, може, саме тоді, за тієї нагоди, з'явився, виник у нього образ води (хай простять мене критики за це нововведення), так любовно, так майстерно виписаний пізніше в “Зелених Млинах”, образ криниць, що насправді там, “згоряють останніми”, власне, ніколи не згоряють, а так і стоять вічно, джерелом життя, живіття, життєдайності.

Ющенко О. Ірпінські вечори // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 388-395.

... Ірпінь немислимий без дружніх жартів. Без турнірів у більярдній. Без вечірніх розмов... Ходимо доріжкою попід деревами. Снігу вже “на долоньку”. Мелодійно шумлять сосни...

Раптом Василь Сидорович: “Благословіть кілька рядків написати...”

Розійшлися по кімнатах...

І через кілька літ я читав оповідання Василя Земляка “Журавлі”. Там подибуються такі слова: “А сосни гули все тонше й тонше. Було таке враження, що ось-ось розридається ліс”. Чи не тоді, після прогулянки, написані вони?..

Сингаївський М. Чебрецеве небо Полісся // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 396-404.

Все живе й живлюще Василь Земляк сприймав мудрими й одночасно дитячими очима. Здається, не було такої пори року, в яку не був би закоханий художник, не слухав би її серцем.

Він мав незвичайний хист одухотворення. Тому так гаряче, невідступно любив коней і птахів. У Землякових Замисловичах, у Несолоні, в Кам’яному Броді гніздилися і чорногузи, і вивільги, й інше всіляке всюдисуще птаство.

Його птахи одвічно летіли до людей. Вони, як і люди, завше раділи весні. І оселялися не лише в гаях, у садах і дібровах, але й у людській душі. Та й люди у письменника – так само птахи у своїх мріях, помислах.

Щербак Ю. Землякова криниця // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 281-295

Дискусія навколо “Лебединої зграї” то підносилася до філософськи-концептуальних верховин, до спроб точно і яскраво окреслити жанр цього твору (“фантастична, народна фреска”, “історико-революційний (?) роман”, “епос”, “авантюрна сага”, “експериментальний твір у дусі літописного сказання”, “фантастичний і веселий театр у прозі” – такий далеко не повний перелік визначень роману), то опускалася на землю, ступала в хащі кумедних Землякових вигадок, жартів і побрехеньок, і тоді спантеличе-

ні рецензенти намагалися за допомогою нудної логічної лінійки виміряти їхній далеко не простий сенс. Господи Боже мій, згадаймо хоча б, скільки критичних списів було зламано об кістлявий зад знаменитого цапа Фабіана, який начебто відіграв вирішальну роль у рятуванні сільських активістів од куркульні! Деякі критики при цьому поводитись так, наче у своєму житті ніколи не читали “Дон-Кіхота”, чи “Пригод бравого вояка Швейка”. А втім – хто їх знає... Василеві Земляку довелося вислухати безліч порад і зауважень – від цілком слухних, конструктивних аж до комічних...

Думаючи про романи Василя Земляка, я завжди згадую фільми Ф. Фелліні, зокрема його “Амаркорд”. Як треба любити свій народ, вірити в його чистоту, його моральні сили, щоб так сміливо, так мальовничо показувати й темні, і смішні, й забобонні явища його життя! Багато чого спільного між химеріями українського романіста й італійського кінорежисера, які – кожен по-своєму – відкрили цілі сузір’я національних характерів – од самовідданих мучеників до підлих зрадників – і, не боячись ніяких ревнителів народної “чистоти”, розповіли світові про своїх героїв...

Землякові твори суттєво розширили межі сучасного українського роману, вони створили принадний і надихаючий приклад для багатьох прозаїків нинішнього й наступного поколінь. Бо “Лебедина згря” і “Зелені Млини” явили собою дивовижний і вдалий гібрид двох систем художнього мислення, гібрид, у якому неподільною живою тканиною невимушено і природно поєднано прозову достеменність у передачі реалій довколишнього світу й вільну, ніякими канонами не стримувану уяву мрійника й візіонера.

Шевчук В. Що запам’яталося // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.307-309.

Ми зустрічалися, віталися, вступали у принагідні розмови, але тісніше заприязнилися уже в 1972 році, коли Василеві Сидоровичу знову потрапив до рук мій рукопис. Про це я детально не згадуватиму... але скажу тільки, що під час цієї зустрічі письменник обійняв мене доволі гаряче і поздоровив якнайщиріше з повістю “Золота трава”.

– Знайте, – сказав він мені, – я десять разів ходив Чуднівською вулицею в Житомирі, а коли прочитав ваш твір, вона, та ву-

лиця, воскресла в мені. Треба писати про наші села й міста, про нашу вулиці, називати їх справжніми іменами, щоб у людських серцях оживала рідна земля, щоб чоловік, уперше потрапивши на те чи інше місце, безпомилково впізнавав – ось він, той край, про який я читав.

Яворівський В. Епічне дерево // Молодь України.– 1983.– 26 квіт.– С.3.

Химерне художнє плетиво епосу Василя Земляка природно поєднує в собі м'який, лагідний, а іноді й лукаво-іронічний гумор і високу житейську поезію людського буття, вражаючу побутову подробицю й фантастичне буйство символу, глибинний психологізм і всеоб'ємну точність масових сцен, уміння бачити крізь безпомилкову “оптику” часу окрему, не обов'язково чимось видатну, людину і водночас – образ народу... І все це при тому, що вся творчість письменника (а два найкращі й визначальні його романи “Лебедина зграя” та “Зелені Млини” – особливо) пронизана полемічною пристрастю й неприхованою присутністю автора в кожному слові. Від того й читач стає співтворцем самого романіста, який свідомо залишає простір для додумування та до уявлення кожної людини.

Стеблина М. Щастя приязні й довіри // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письменник, 1983.– С.412–417.

Писав він окремими розділами на цупкому, чималого розміру папері, найчастіше чорнилом, великими округлими літерами. Слова здебільшого майже зливались в суцільний рядок, проте почерк, коли призвичаїшся, розбірливий. Часто Василь Сидорович перетасовував ті розділи, вагався, що за чим ставити, які місточки між ними слід ще перекинути. А коли вже треба було давати на передрук чергову частину твору, письменник остаточно втрачав спокій, прагнув ще і ще щось дописати, перемістити, переінакшити. Сторінки роману лежали кругом – на всьому столі, на кані, на підлозі, у кріслах, і дивно, як він у тому всьому знав єдиний лад. Отоді голова в нього була пов'язана рушником, парувала перед ним у чашечці кава, і якщо хто зайшов до нього (це не всім дозволялося), то відмовитися запашного напою не зможе, бо господар зуміє похвалити й саму каву, і свій особливий спосіб її приготування...

РОЗДІЛ 3. ТЕПЛІЙ ВІТЕР ЧАСУ

*Згадую: “Любімо, хлопці, час!” –
І вуста ваші терпли.
Теплим вітром ви були для нас
І залишилися вітром теплим.*

О. Луній

Навколо творчості Василя Земляка, а найбільше із приводу романів “Лебедина згряя” й “Зелені Млини”, за життя письменника, точилися літературні суперечки, аж до неприйняття цих творів. Тільки згодом навіть найзатятіші критики поволі вгамувались і змушені були визнати безпідставність своїх наскоків: просто вони не зуміли розгледіти і з’ясувати до кінця новий творчий феномен. Тому у покажчику зазначено лише найглибші критичні розвідки, присвячені визначному прозаїкові.

Знову ж більшість із цих праць анотовано (в авторських витягах) за виданням: “Заповіт любові”; окремі ж дослідження подані за періодикою.

Англійською звучить // Літ. Україна.– 1982.– 10 січ.– С.8.

У 1983 році у видавництві “Дніпро” побачила світ “Лебедина згряя” Василя Земляка англійською мовою, а згодом і “Зелені Млини” одержали свій англійський еквівалент. Переклади здійснив відомий український перекладач А. Біленко. “Перекладати на іноземну мову – праця вельми клопітна, можна сказати, навіть виснажлива, - розповідає він. – І чим довершеніша художня майстерність письменника, чим своєрідніша його творча манера, тим важче дається переклад... Скажімо, проза Василя Земляка. У ній все особливе – і стилістика, і лексика, і неповторне звучання фрази. Його слово по-народному живописне, пластичне, здатне проявляти десятки граней своїх значень у найнесподіваніших поєднаннях із словами-сусідами. В міру того як робота наближається до завершення, зростало почуття задоволення і певного збагачення – адже доводилося осягати глибини і рідної, й іноземної мови, причому в їх найтонших зближеннях”.

Про роботу українських перекладачів на іноземні мови не так вже багато говориться і пишеться, хоч це своєрідний творчий фе-

номен з багатьма цікавими моментами. Дана публікація – одна з небагатьох спроб донести до читача творчу майстерність українського перекладача.

Бровченко В. Лебеді над Вавилоном. Пам'яті Василя Земляка. [Вірш] // Дніпро.– 1978.– № 5.– С. 159.

Брюховецький В. “... Бо глухий не засіє поля” // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письменник, 1983.– С. 325-337.

Якось в одній із статей про “Лебедину зграю” Василеві Землякові було зроблено закид про неощадливість його письма. Критик, щоправда, сам розуміючи “неймовірність такої операції”, пропонував зняти описи, які безпосередньо не стосуються розвитку основної сюжетної лінії твору, й у такий спосіб увиразнити тему класової боротьби на селі. Чого ж радили позбутися? Довгих описів Вавилону і Глинська, описів побуту Кожушних, значною мірою історії із Соколюками і Явтушком, багатьох сторінок, пов'язаних із Левком Хоробрим і цапом Фабіяном тощо. Таким чином, залишився б сам “кістяк” роману, і хоч, на думку рецензента, він утратив би в художності, але виграв би за змістом.

У цьому, гадаю, полягає основна помилка, нерозуміння специфічної суті новіших творів письменника. Не сюжет, не зовнішні події визначальні для них, а якраз ота сукупність деталей, які показує нам оповідач. Показує неквапливо, часом повернувши опис і так, і сяк, інколи й повторившись. Не перебігти основні колізійні вузли тої справді жорстокої класової боротьби (в першій книзі), а проникнути у мотиви вчинків, того чи іншого героя ставить собі за мету письменник. І чи не полемічно загострено підкреслює він це й у пролозі до “Зелених Млинів”: “Буду дотримуватися принципу, який може й відштовхнути декого, але єдино прийняттого для цієї книги, яку писано не один день: не в тому суть, щоб якомога швидше прийти до заповітного кінця, а щоб якомога більше побачити в дорозі.”

Буркатов Б. Сталь і ніжність // Вітчизна.– 1960.– № 8.– С.213-214.

Ващенко Ю. На перетині двох світів: Вавилон на чебреці і Клошмерль // Слово і час.– 2001.– № 1.– С.79-89.

Спорідненість художнього мислення обох письменників народжена не лише їхньою приналежністю до контексту “обласницької” літератури (попри всю важливість “географічної” вкоріненості). Основне – потужна архетипна основа, збережена у глибинах народної сміхової культури, стихію якої і Шевальє і Василь Земляк плідно сприймають. Для французького автора найважливіше – традиція розкутого гальського гумору й раблезіанський комплекс, для українського – орієнтація на фольклорну основу, що оживає у “давньому бурлескові, в деяких оповіданнях О. Стороженка, небилицях С. Руданського, в нестриманій фантазії народних казок” (В. Брюховецький), у літературній спадщині “мандрованих дяків”, творах П. Гулака-Артемівського, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського і, звичайно, Гоголя (найпримітнішої постаті Землякового літературного родоvodu), у стилі та образності якого “стерніанство (а отже, й непрямий вплив Рабле) поєднувалося з безпосереднім впливом народної коміки”. Саме це, власне, й дає підстави для пропонованого порівняння...

Не зупиняючись докладно на “вавилонській” символіці та втіленні її в романах, зазначимо лише, що Шевальє у виборі назви другого твору діалогії, в якому мовиться про руйнування патріархально-ідилічних стосунків внаслідок згубного настання поступу, своєчасною виявляється міфологема “гріховного міста” (на що красномовно вказує епіграф з Апокаліпсису), тоді як Василь Земляк виокремлює “ремінісцентний момент давності”, “споконвічності” Вавилону (І. Дзюба), стверджує “різнобарв'я” цього дивного світу й “багатоголосся” його люду. “У Вавилоні змішалась кров різних народів, далеких і близьких” “Клошмерлю” Шевальє властиві ознаки “землеробської трудової ідилії”, соціально-сатиричні риси, потужна лірична нота й потяг до філософського узагальнення, нахил до перебільшення іронії, гротеску й фантастики, спрямування на сюжетно-ситуаційні моделі та сміхову палітру середньовічних фабліо^{*}. Проте, на мою думку, стильове розмаїття “Клошмерля” цементується й набуває внутрішньої єдності, якщо визнати, що його жанровий стрижень – пронизана карнавальним світо-

---

* “Байка”, невелике гумористичне або сатиричне оповідання із життя селян, духівництва

відчуттям “меніппея”²⁰ Можливо, саме “дух меніппеї”, в якій карнавал “пов’язує всі елементи в органічну жанрову цілісність”, допоможе зрозуміти до кінця й жанрові межі “Лебединої зграї”, пояснити дієвість складників її поетики...

Гринько Д. Гнів і велич народу // Вечірній Київ.– 1960.– 27 червня.

Гуцало Є. З колискової висі // Літ. Україна.– 1982.– 7 січ.– С. 6

“Плоди творчості – це плоди з дерева людського життя.

Яке те дерево людського життя? У яку землю заглибилось його коріння, як вільно розпросторилась його крона, до якого піднебесся сягнула його верхівка? Зросло це дерево людського життя в пустельній самотині чи в лісовій гущавині серед побратимів, звідало град та бурі, а чи дарувала йому доля доторки ласкавого леготу? Зрештою, співали в його зеленому гіллі соловейки та вивільги чи линуло недобре віщування сича? Бо смак та аромат плодів творчості, що зростають на дереві людського життя, завжди в прямій залежності від усіх тих обставин, і немає серед них дрібних і несуттєвих: і ґрунт важить, і соки землі, і пташині пісні, й неоглядність небесна, й доторк вітру, й побратимство.

Мабуть, тільки таке дерево людського життя, яке в літературі ми найменували феноменом Василя Земляка, здатне було вродити романи “Лебедина зграя” і “Зелені Млини”.”

Думаємо, що всім, небайдужим до творчості Василя Земляка буде цікаво прочитати ці спогади, а точніше, роздуми про літературну творчість письменника. Бо написані вони не менш талановитим Є. Гуцалом, ще однією гордістю українського народу.

Дзюба І. Вавилонанада // Літ. Україна.– 1983.– 28 квіт.– С.6.

Художнє відкриття (Василя Земляка) значно збагатило світову літературу й, зокрема, демократизувало її погляд на категорію загальнолюдського розуміння співвідношення в “периферійному потоці життя особливого й загальноісторичного. Вітчизняна література принципово по-новому розвинула це відкриття: “місцеве,”

---

²⁰ Від імені філософа. Меніппа з Гадари (III ст. до н. е.), філософська сатира із своєрідним перемішуванням серйозних і комічних мотивів, створенням химерного середовища.

“окраїнне,” “глибинка” виступають у ній не відривно, самодостатньо, відчужено від генеральних магістралей “великої історії, а у своїй прямій включеності в цю велику історію, супричетності до генеральної лінії поступу, нерідко – як їх локальний образ. Саме такими самобутньо-локальними образами загальноісторичних величин (на відміну від деякої протиставленості їм фолкнерівської Йокнапатофи, деякої її формальної віддистанційованості від решти людства, її ролі самостійного космосу”) стали і станиці “Тихого Дону” М. Шолохова, й колишня лісова глушина в “Соті” Л. Леонова, й киргизький “кордон” та залізничний роз’їзд Боранли в романах Ч. Айтматова, й “гори” Г. Матевосяна, і, сказати б, географічна периферія, в якій розгортається дія романів В. Распутіна, Ф. Абрамова, С. Залигіна та інших.

Своєрідне явище серед них і Вавилон Василя Земляка. Своєрідне – бо він і реальний і легендарний водночас, бо його “химерність” дозволила письменникові дати узагальнену поетичну версію, в якій очуднення поєдналося з героїзацією.

Дзюба І. Вавилоннада Василя // Літ. Україна.– 1983.– 28 квіт.– С.3,6.

Література, особливо в двадцятому столітті, довела свою здатність подавати загальнолюдську проблематику, загальнолюдські ідейні та моральні, колізії та питання духу не тільки шляхом розробки “вічних” сюжетів та мотивів, зосередження на магістральних лініях та вузлових подіях світової історії, створення персонажів з концентровано – “родовим” самоусвідомленням – а й зовсім іншим шляхом: “занурення”, заглиблення в локальний, місцевий матеріал, точного розгортання його, відкриття його, як осередку людства, а не його периферії.

Подібний тип творчості, з погляду тематичної та об’єктивної орієнтації близький до “обласницької” літератури, по суті, принципово протистояв їй, взагалі діалектично знімав її протилежність “великомасштабній,” загальнонародній літературі, “літературі людства” – універсальністю свого гуманістичного підходу, баченням світового в місцевому, розуміння загальнолюдського не як чогось духовно-елітарного, якісно вищого, аніж повсюдне життя, з особливим рівнем і місцем концентрації його духу”, – а як рівноправного на всьому часовому і географічному обшир

життя, в людині, яка завжди і всюди є потенційно достатнім суб'єктом проблематики всього людства.

Дмитренко О., Яворівський В. “... і кричатимуть білі лебеді” // Літ. Україна.– 1977.– 22 бер.– С.5.

Дончик В. Внутрішнє слово // Літ. Україна.– 1983.– 21 квіт.– С. 3.

У спогадах про митців, які відійшли від нас, часто наголошується на їхній доброті й людяності. Але доброта Василя Земляка – більше, ніж одна з рис його характеру, нехай і головних. Це була його життєва філософія, його світогляд, його людський і творчий принцип. “Я не належав до його найперших друзів чи тих приятелів, які щоденно спілкуються між собою, постійно дзвонять один одному, – Василь Сидорович ні разу не був у моєму домі, і я вперше переступив поріг його квартири в день останнього прощання з ним. Але разом з тим я провів багато годин у товаристві, в центрі якого (за віком, літературним досвідом, вдачею) завжди опинявся Василь Сидорович, і щасливий тим, бо це були години світлі, виповнені особливою атмосферою людяності, благородства, щирого, як правило, не проголошуваного, спонтанного духовного єднання людей. Ми, всі присутні, раділи цій атмосфері, ми, можна сказати, споживали її, він же її творив. Я не знаю когось іншого, хто ще міг би так ревно стежити за тим, щоб при цьому жоден з нас, молодших і старших, більш чи менш відомих, чи й зовсім нікому не відомих, не був обділений увагою; Василь Сидорович умів, не перепиняючи “стихію” товариської розмови, не порушуючи її плину, ненав'язливо пильнувати, щоб про кожного було сказане добре слово, а декого, якщо в цьому, з огляду на якісь життєві обставини, виникала потреба, було підтримано і особливо”.

Добра людина! – це, либонь, найвичерпніша характеристика Василя Земляка, і в цьому ключ до розуміння його особливої неповторної прози, багатство якої намагається нам розкрити своїми спогадами Віталій Дончик.

Дончик В. Внутрішнє сяйво // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 253-259.

Закономірно: перші твори Василя Земляка у чомусь поступають “Лебединій зграї” та “Зеленим Млинам”, але скрізь – той самий оригінальний і природний світ. І об'єднує це, творить оту

мистецьку цілісність особа, особистість автора, чиє внутрішнє багатство, своєрідність, людська глибина, присутні тут, у кінцевому підсумку, визначальні. Про особливо важливу роль оповідача в діалогії писалося чимало. Автор – мудрий, добрий, настроєний на філософський лад, усміхнений, розважливий, патетичний та іронічний, іноді наївний, іноді хитруватий, схильний до афоризмів і взагалі до “красного слівця”, виступає фактично головним героєм. Та хоч би які епітети ми додавали ще, хоч би як уточнювали їх, вони все ж не розкривають “феномену Земляка”, не пояснюють вичерпно його наскрізного пафосу, природи розлитого в ньому “внутрішнього світла”. Ці особливості – від неповторного світорозуміння, світоприймання письменника, від його позиції, його індивідуальної концепції й від характеру Земляка-людини. Домінантою же стає доброта. Доброта і в конкретному, повсякденному, її розумінні, зокрема як риса вдачі автора й багатьох його героїв, і доброта як, сказати б, філософська категорія.

За всіма героями діалогії Василя Земляка, взятими цілокупно, стоїть наш народ – багатий душею, великий у своїй простоті, здатний до пісні, до сміху, вигадки; є в ньому герої, вічні трудівники – хлібороби, поети, філософи; є натури крупні і дрібніші, є зіткані із суперечностей, але народ завжди, і, як писав О. Довженко, нема нічого дрібного в образі народу.

Драч І. З книги “Сонячний фенікс”; Вірші пам’яті Василя Земляка; Тяжіння землі; Дівич-сніги; Барвінок; Люстерко для забудька // Дніпро.– 1978.– № 6.– С. 2-5.

Дяченко О. Повісті Василя Земляка // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.374-383.

Романтично – героїчна манера викладу матеріалу видається не тільки виправданою, але й необхідною в такому творі [“Підполковник Шиманський”]. Відбір мовних засобів для підсилення драматизму ситуації, поступове нагнітання психологічного напруження, гіперболізація, раптовість і несподіваність сюжетних поворотів, внутрішні монологи, сукупність і лаконізм у діалогах, що теж відповідає загостренню обставин, – ось такі головні ознаки стилю повісті.

Василь Земляк умів оригінально використовувати багатющу скарбницю українського народного гумору. Письменник не вигадує комічних ситуацій, у які часом потрапляють його герої, як і

не змушує їх розмовляти з отого іронічно-гумористичною іскриркою. Ні, він ніби підслухав розмову своїх персонажів у житті й подав їх на сторінках своєї повісті.

Василь Земляк умів знайти свою тему, зрозуміти своїх дійових осіб і всім своїм великим і гарячим серцем полюбити їх, а звідси – і правдивість тих картин, які постають перед нами з його творів.

Жулинський М. “Я поведу Вас у вічність” // Василь Земляк. Твори в 4 т. – Т.1.– К.: Дніпро, 1984.– С.5-18.

Письменник сподівався довести свій “вавилонський літопис” до наших днів, мріяв написати його неквапно, “пам’ятаючи, що дерзновенний труд буває також і непоспішливим”, прагнучи не погрішити в ньому перед істиною та історією. Та ми вже ніколи не дочекаємося завершення літопису – крила Землякової лірико-хімічної фантазії згорнулися перед лицем Вавилону. І хоча назва “Вавилон”, як стверджував письменник, вичерпала себе, історично і соціально, та ще для багатьох поколінь літатиме на гойдалці Орфея Кожушного “новий Вавилон, спалений, знищений, розстріляний, але відроджений знову з руїн і попелу”. І будуть люди з подивом і захопленням проходити до Земляка, як приходили спрагли до височини вавилоняни на відкриття гойдалки – легкої, як крило лебедя, кленової дошки на чотирьох вервечках. Одні – мріючи злітати до небес, щоб аж серце завмерло від неосяжної високості, другі – щоб захоплено спостерігати за вигойдуванням інших, бо людське серце не може залишитися байдужим до великої таїни злету до небес. Тому “смерть на гойдалці не вважали за смерть у її звичайному розумінні”. Навіть місцевий філософ Фабіан з усіх можливих смертей волів би обрати, найлегшу – розбитися на гойдалці кохання, на цьому диві з див. Помираючи на вісімдесят третьому році життя, любомудр подумки став на кленову дошку й заходився літати. Світла душа вирвалася зі своєї в’язниці і перестала належати тому, хто умів з’єднати минуле з майбутнім, кому випало помирати такою с покійною смертю, якою, мабуть помирав Г. Сковорода... Фабіан забаг востаннє піднятися над цим клопітним, стражденним, але прекрасним світом і побачити свою землю в єдності й цілісності великого й малого, у величчі загиблих і в буденності живих”...

Жулинський М. “Я поведу вас у вічність” //Київ.– 1983.– № 4.– С. 119-126.

Загребельний П. В лебединих сурмах // Літ. Україна.– 1977.– 22 бер.– С.13.

Заповіт любові: Збірник / Упоряд. Комар Б.П.– К.: Рад. письм., 1983.– 471с.

До збірника ввійшли художні, публіцистичні й критичні твори видатного українського радянського письменника, Лауреата Державної премії УРСР ім. Т.Г.Шевченка Василя Земляка. Більшість цих творів публікується вперше, решта друкується лише в періодиці – газетах, журналах.

Другий розділ книжки складають спогади, статі й вірші про Василя Земляка. Прозаїки, поети, критики, журналісти, друзі та рідні письменника розповідають про різні етапи його життя і творчості, зокрема про історію написання широко відомої діалогії “Лебедина зграя” і “Зелені млини”, визначають її місце і роль у сучасному літературному процесі.

Видання присвячене 60-річчю від дня народження Василя Земляка і розраховане на широке коло читачів.

Зарудний М. Щедрість. До 50-річчя від дня народження Василя Земляка //Дніпро.– 1973.– № 4.– С. 19-121.

Із записників Василя Земляка // Літ. Україна.– 1993.– 29 квіт.– С.3

Мабуть, мало знайдеться на світі людей, які б не намагалися вести щоденник, бодай хоч б на короткий час. В житті кожної людини трапляються такі періоди, коли їй здається, що думки і почуття, що вирують у її голові і серці – єдині по цілому світі і їх неодмінно потрібно зафіксувати на папері. А що вже казати про митців? І часто буває цікавіше читати щоденники письменників, аніж їх художні твори, тому що часто–густо в щоденники записують думки, які тільки-но прийшли в голову, ще необроблені для читача, “не причесані”. Ось такі думки Василя Земляка і пропонує нам дана публікація. В ній все – від філософських роздумів до спогадів про письменників. Наведемо декілька перлин:

- “Митець – це людина зіткана більше з душі, аніж з тіла”;
- “Патріотизм і національне почуття невіддільні. Людина,

яка ставить себе поза народом, серед якого вона живе і якому вона належить, але якому вона не служить правдою й вірою, нічого доброго не зробить і для іншого народу”;

- “Портрет Максима Рильського. Завжди ходить з книжкою біля серця, а тільки де зупиниться чи присяде, одразу читає... А чемність, господи, яка в нього чемність до людей!”;

- “Від людини до людини зло ходить старими дорогами, а добро - тільки новими”;

- “Мистецтво не в тому, щоб якомога швидше дістатися до кінцевої мети, а щоб якомога більше побачити в дорозі до неї”;

- “Хто не може бути милосердним, той не може бути сильним”;

- “Я вічно шукаю любові, і вічно не маю її”;

- “Не слід читати всього, що друкується в газетах, бо можна стати наївною людиною”;

- “Проза – велетенський собор мистецтва. У ній обіймається все: і слово, і музика, світло та тіні, пластика жестів, своя дохристиянська віра, сповнена містики, і своє окреме, не підлегле жодному іншому мистецтву відчуття світу, яке завжди було найоб’ємнішим та всеохоплюючим. Нехай кожен, хто наважиться сюди ввійти, наготується до праці важкої та каторжної, бо з усіх талантів це є талант найвищий і дуже не багатьом вдається сягнути його вершин, і то здебільшого вже посмертно, як запізніле визнання. Волів би опинитися серед таких – серед двох Яновських – Гоголя та Юрія”.

Костриця М. За законом лебединої зграї // Вільне слово.– 2005.– 22 квіт. (№ 132).– С. 4

Біографічна стаття, присвячена видатному українському письменнику та сценаристу Василю Земляку. Непересічним явищем в українській літературі стали його повісті “Гнівний Стратіон”, “Підполковник Шиманський”, “Ніч без милосердя”. Окремо слід виділити кінофільм “Вавилон – ХХ”.

Понад усе письменник любив лебедів та коней. Весняними ночами прислухався до тривожного ячання лебединої зграї, котра розшукувала рідну землю в чорних туманах, радісно дивувався з того, що і в птахів, і в людей живе те ж саме вічне відчуття Батьківщини. “Скромність степової, розташованої на кількох пагорбах та відкритої всім вітрам Конюшівки, села на кілька десятків хат, діти з якої ходять до школи в сусіднє село – Брицьке, скорі-

ше смутком, а не радістю відкриття, торкнулося душі. Утім, і думкою треба було дуже і дуже любити рідну землю і свій народ, щоб цю очевидну скромність піднести до височин древнього Вавилону, знайшовши таке порівняння, в якому б поставала думка про вічність народу.”

Криштофович В. Він був моїм учителем // Кіно-театр.— 2004.— № 1.— С.12.

Розповідь про те, як створювався фільм “Совість”, де режисером був В. Денисенко, а автором сценарію В. Земляк. Фільм так і не вийшов на екран, оскільки був ідеологічно невитриманий. На екрані він з’явився лише через 20 років. І був представлений на I Всеукраїнському кінофестивалі та знайшов гарячі відгуки глядачів і критики.

Лучка А. 75 троянд для поетеси, перед якою стають на коліна // Демократ. Україна.— 2005.— 15 червня (№ 88).— С. 3.

У 2005 році українська письменниця Л. Костенко відзначає своє 75 річчя. Вона розповідає про період, коли працювала у складі сценарної майстерні кіностудії імені О. Довженка. Керував нею відомий письменник Василь Земляк. Він умів професійно скорегувати творчий порив колег. Завдяки цьому керівництву було створено цілий ряд картин (“Новели красного дому”, “Олесь Чоботар”, “Совість” та ін.), що увійшли до золотого фонду світового кінематографу.

Малиновська М. Велике серце. // Василь Земляк. Лебедина згряя.— К.: Махаон, 2002.— С. 5-12.

Сам Василь Сидорович ніколи не писав силою волі, а тільки силою уяви. Він трудився на папері так, наче розтирав мак у макітрі. І не потрапляв у полон літературщини, хитромудрого сюжетного плетива, різних формальних ігор, пишномовного стилю, привнесеного зайвою інформацією, в якій автор часто тоне, наче переповнив трюми свого корабля контрабандним крамом. Не любив прозаїк ні подібних постачальників відомостей, що, згорбившись під тягарем, переносять їх із енциклопедій та старожитніх томів у свої романи (не таємниця, що нині багато розумних, ерудованих авторів, але мало талановитих; так само не секрет, що інтелектуальна графоманія буває гірша за звичку хуторянську); не міг не зрозуміти й він тих марнославнолюбних людей, які не пишуть і

місяць, коли ведуть громадську роботу навколо свого власного імені, влаштовують видачу разових талонів на славу. За всієї своєї веселої, м'якої, інтелігентної вдачі, доброзичливого гумору, письменник ніколи не був бездумним оптимістом у жодному життєвому випадку (за висловом П. Валері, оптимісти пишуть погано). Не міг він зі свого завойованого плацдарму ступити і в той стилістичний потічок, коли автор творить так файно, кучеряво й солодко, ніби щодня їсть самі тільки курячі пупки. Як літератор, він змушений був часто ставити досліди й на собі, не шкодуючи ні снаги, ні часу. Василя Земляка спалював немилосердний вогонь творчості. Це був талант чесний у всьому, що стосувалося життя й літератури, талант, який розумів свою місію. Про нього можна сказати словами Ван-Гога: “Я відчуваю, що моя праця – це осягнення серця народу”.

Моргаєнко П. Із сонцем в очах // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С.371-373.

Немає єдино правильних мистецьких вирішень, і задуми Василя Земляка, як показала його творча практика, визначалися особливістю його художнього світовідчуття і світосприймання. Для нього зливалось в одне те, що мало місце в самому житті. Коли письменник розповідав про своїх героїв, – здебільшого скупо, але завжди виразно, – бачив перед собою реальних, добре знайомих йому людей. Відчувалося: мав невичерпаний запас вражень, умів зберігати їх. Але що таке враження? Різноманітні історії й історійки, сюжети соціальні й побутові, жанрові картини, особливої реальності деталі? Для Василя Земляка це все було ще й запасом душевності, високої постійно діючої емоційності, яка сприяє посиленню художнього мислення, активності затверджуваних ідей.

Негода С. Письменники-вінничани, лауреати премії імені Тараса Шевченка // Літ. поле.– 2001.– № 16.– С.17-20.

У статті автор розповідає про виникнення та подальше існування однієї з найпрестижніших літературних премій України – імені Тараса Шевченка. Серед авторів, що її отримали, був і Василь Земляк. Він отримав її у 1978 році за роман “Зелені млини”.

Неопубліковані нотатки Василя Земляка // Слово і час 1993.– № 4.– С.32-37.

Новоминский М. Поэма о гневe народном. // Сов. Украина.– 1960.– №10.– С.176-179.

Орел С. В історії залишиться тільки те, що зафіксовано // Вечір. газ.– 2003.– 3 берез.– С. 7.

У статті мова йде про “письмову історію” та її значення для формування загальної картини української історії. Важливо поряд з архівними документами вивчати також і твори письменників, що були безпосередніми учасниками описуваних подій. А прикладом є твори колишнього партизана Василя Земляка, де він описує партизанські будні, що залишилися в його пам’яті незабутньою стрічкою.

Павличко Д. Книжки від Василя Земляка // Дніпро.– 1983.– № 4.– С. 134-135.

“У моїй бібліотеці – чотири книжки з дарчими автографами Василя Земляка. Перша – “Гнівний Стратіон” видана 1960-го, а подарована в липні 1962 року”. Про інші три книжки, а також про обставини, за яких вони були подаровані, і розповідає автор спогадів. А ще тут роздуми про творчість Василя Земляка: “Час іде. Відбувається переосмислення й переоцінка всього, в тому числі й величин, здавалося б, уже незмінних. Твори Землякові зростають у своєму значенні”.

Пилинський Я. На крилах лебедів лети в широкий світ: До 60-річчя В. Земляка // Всесвіт.– 1983.– № 5.– С.152-153.

Підсуха О. Його перші кроки // Дніпро.– 1983.– № 4.– С.132-133.

У спогадах Олександра Підсухи йдеться про те, як Василь Земляк “постукався в двері журналу “Дніпро” з “Різною стороною”. О. Підсуха тоді був головним редактором часопису. В перерві одного з засідань Третього з’їзду письменників України восени 1954 року незнайомий автор із Житомира (на з’їзд він був запрошений як член літературного об’єднання) вручив О. Підсусі рукопис своєї повісті. Але наскільки свіжо, поетично звучали одні епізоди й настільки сухо, банально інші. Просто не вірилося, що таке можливо.”

Вислухавши численні зауваження на адресу твору, автор забрав рукопис і працював над ним майже цілий рік. Потім він

з'явився в редакції, але й цього разу йому було запропоновано ще вдосконалювати твір. І ось із третьої подачі “Рідну сторону” почали готувати до друку. В ній робилися численні скорочення, вносилися правки. В усьому цьому, згадує О. Підсуха, брав активну участь і сам автор твору.

Сивокінь Г. Формула творчості – правда й доброта // Укр. мова і л-ра в шк.– 1983.– № 4.– С. 18-27.

Одна з найдивовижніших ознак твору (“Лебедина зграя”) – багатство й виразність соціально-психологічного типу героїв (які справді сягають рівня типів), розмаїття живих, опуклих, тонко вималюваних характерів... Кожен із них постає перед нашим зором, мов живий, думає, говорить і діє по-своєму, за велінням тільки йому притаманної “природи”. А разом узяті вони й утворюють ту цілісність, ім'я якій – народ у конкретно-історичній соціальній його характеристиці, в боротьбі його за нові ідеали, за втілення їх у життя.

Широке “представництво” персонажів, складні взаємини поміж ними, численні події, не кажучи вже про хронологічну тривалість зображеної Земляком історії Вавилону, спричиняють щільну насиченість діалогії в усіх планах інформацією...

Інформативна основа твору, зрозуміло, оживає саме в художньому баченні письменника, який так уміє подати вигадку, що вона стає вірогіднішою за саму реальність... І за цим інформативним багатством майже ніде не губиться його значущість: інформація не просто цікава, а важлива ідейно. Персонажі тому й виразні, й типові. Явтушок Голий, одна з найбільших удач автора, – не виняток у цьому плані, як не виняток – описи цілісного побуту, звичаїв, устоїв, неписаних законів села.

...Реалістична переконливість і романтичний колорит, якість природне фантазування, гумор й іронія, гармонійність загального тону оповідача – все це вигідно виділяє діалогію Василя Земляка в українській прозі 70-х років.

Сизоненко О. Незбагнений Вавилон: Новела про Василя Земляка // Дзвін.– 2000.– № 5-6.– С. 64-74.

Силін Б. Невичерпність теми // Україна.– 1960.– № 20.– С. 8.

Скрипник А. День, якого не вистачало: Київ у житті і творчості В.Земляка // Київ.– 1988.– № 3– С. 157-161.

“Він був особливо помітним у нашому місті... Той, хто бодай випадком зустрічався з ним на київських вулицях, не міг не заважити винятковості цієї людини, що виділялася в міській круговерті. Можливо тому, що ходив значно повільніше, ніж ведеться, а відтак випадав із людського плину, підносячись над ним не лише високим зростом, далеко помітною сивиною, а й зовсім не звичною для поспішливого ритму вулиць зосередженістю. Вони, ці особливі Землякові задума й непоквапливість, мовби вперше промовляли про відстороненість від усього суєтного й малозначущого задля тієї вищої мети, яка спрямовувала його шлях.”

Близько двадцяти років Василь Земляк прожив у Києві, тут написав кращі свої твори – повісті “Гнівний Стратіон”, “Підполковник Шиманський”, “Ніч без милосердя”, “Новели Красного дому”, романи “Лебедина зграя” та “Зелені Млини”. Художній стиль “Лебединої зграї” та “Зелених млинів” проникнутий ритмом київської природи, її урвищ та древніх зелених пагорбів і тієї неосяжної, від якої завмирає душа, далечі, що відкривається з висоти київських пагорбів.

Скрипник А. Повернення до Вавилона // Літ. Україна.– 1992.– 13 берез.– С.6.

Дана публікація була надрукована в березні 1992 року, тобто через 15 років від дня смерті Василя Земляка. Але подій, що трапились за ці 15 років, вистачило б, мабуть, і на ціле століття. Перемінився світ, перемінились і люди, переживши одна за одною високі і драматичні події історичних потрясінь, очищення і пізнання захovanого від нас минулого. Услід за майстрами розстріляного відродження відкрились письменники і твори, написані далеко від України, але українцями. Т. Осьмачка, Іван Багряний, Ю. Горліс-Горський – могутня українська, ані словом фальші не принижена епіка.

А як же “Лебедина зграя” Василя Земляка – радянського письменника, комуніста й громадянина, патріота й інтернаціоналіста, скромного орденоносця навіть... або – одного з підневільних, а, за тодішніми святцями, вірнопідданого соціалістичного реалізму?

Чи не втратила вона з часом, не змаліла на тих обр'ях, до яких нас вели роки пізнання? “З острахом розгорнув книгу, яка на

початку 70-х потрясла мене і моїх ровесників, – та й враз опинився у вічному Вавилоні, цьому дивовижному, витвореному уявою Василя Земляка селі на верхньому Побужжі, що мало явити у символічному романному образі як велич світу, так і всю його недосконалість, красу й печаль життя, його суєту суєт, через яку має перейти кожна людина, поки сільський філософ і трунар Левко Хоробрий не прийде знімати з неї мірку на домовину”.

Скрипник А. Повертаючись до Вавилону // Літ. Україна.– 1988.– 13 жовт.– С.6

Дилогія Василя Земляка “Лебедина зграя” та “Зелені Млини” надійно ввійшла у скарбницю української культури, доля її відома: твір сприйняли і гаряче визнали читачі, наступним кроком стало офіційне визнання дилогії, присудження творові Державної премії Української РСР ім. Т.Г.Шевченка.

Вільний лет “Лебединої зграї” триває вже декілька десятиліть: зростає кількість перекладів твору на інші мови, не перестає викликати захоплення й здивування розповідь про жителів українського села 20-40 років, в чиїх долях і характерах автор прагнув з’ясувати одвічні філософські проблеми буття. Здається, що про цей твір відомо майже все. Чи так це насправді? Автор даної публікації намагається розкрити для нас деякі загадки, пов’язані з написанням та друком даного твору: “Нарешті, настав час першому редакторові “Лебединої зграї” розповісти про перипетії підготовки твору до друку, а головне – про втрати рукописної “Лебединої зграї”, яких зазнала вона на цьому складному... шляху. Сумна історія, і радісне в ній лише те, що роман таки встиг побачити світ вчасно й за життя автора”...

Слабошпицький М. Василь Земляк і дорога до “Лебединої зграї!” // Укр. мова і л-ра в шк.– 1992.– № 1.– С. 79-89.

Слабошпицький М. Василь Земляк: дорога до “Лебединої зграї” // Дніпро.– 1983.– № 4.– С.134-135.

“У всіх спогадах про Василя Земляка, яких до сьогодні з’явилося вже, справді, багато, неодмінно підкреслюється неповторність його людської вдачі. Він міг бути високим, уповільненим і навіть трохи незграбним у руках, з гордовито-неприсутнім поглядом. І через якусь мить він вже був дивовижно-граціозним, майже ритуальним у кожному жесті, дотепним,

багатим на різні відтінки іронії, неодмінно доброзичливим до всякого стрічного!.. Сьогодні, коли Василя Земляка немає серед живих... частіше згадується той другий, який бачився зблизька. Можливо, тому, що він більше схожий на його незвичайну прозу, на багатьох витворених його фантазією героїв. Проте ж більшість із них несе в собі щось до самого автора: хто епізод біографії, хто жест, хто улюблене слівце, схильність до мудрих сентенцій чи зачудування складністю людського буття на цій землі й під цими небесами... Всі потрапляли в потужне магнетичне поле його особи, що ставала для них великою об'єднувальною силою... І для всіх він знаходив час, для кожного було в нього наготові добре слово..." Такі ж добрі слова про Василя Земляка звучать і зі сторінок даних спогадів.

Слабошпицький М. Заповіт любові. Останнє інтерв'ю В. Земляка. // Ранок.– 1977.– № 6.– С. 8-9.

Слабошпицький М. Невипита в Стокгольмі кава .2002.

Василь Земляк справді був небуденним чоловіком і вражав усіх тонким артистизмом душі, делікатністю, замріяністю й рідкісною щедрістю. Він безоглядно розтрачував себе на людей. Мов той диригент музикантів, умів об'єднати найнесхожіших, найнесподіваніших за вдачами – всі потрапляли в потужне магнетичне поле його особистості. Він не любив суєти, але йому, певно, часто бракувало можливості побути на самоті із собою, нехапливо вслухатись у свої думки (а це ж так необхідно кожній творчій натурі!)

...Письменник не повторював уже сказане до нього й зумів відкрити в межах дозволеного тоді для літератури свій зміст. Його напоєний українським сонцем і обвіяний пронизливими вітрами історії Вавилон виріс, мов символ незнищеного духу нашого багатостраждального народу, виявився одним із найпомітніших досягнень літератури 70-х років...

Земляків Вавилон, як знаменита Фолкнерова Йокнапатофа, виразно окреслений у просторі, розростається до майже вселенських меж. А враження прямолінійної й важкуватої символіки ніде в ньому не виникає завдяки отій універсальній іронії, яка знижує пафос твору, сказати б, дуже одомашнює людей і події, але не заземлює його до побутоопису. Тут автора ніде не зраджує почуття міри, він успішно втримується на цій невловимій грані, за

якою може початися або жорстка конструкція депсихологізованої моделі, або епігонсько-рабське прагнення зображати життя у “формах життя”.

Сподарець В. Музика ніжності і добра // Вітчизна.– 1983.– № 4.– С.186-191.

Музика – неперевершений передавач заповітного. Краса душі однієї людини, обравши гарну музичну плоть, немов переливається в душу іншої, оновлюючи та збагачуючи її. І сама від того ніскілечки не втрачає, а, навпаки, теж оновлюється, повниться найтоншими відтінками нових почуттів. Незбагнений закон душі, краса людських взаємин. Ось таку “музику слова” в творах Василя Земляка ми відчуваємо.

Сподарець В.С. Душа, що прагне високості...: (Деякі риси стилю письменника В. Земляка) // Рад. літературознавство.– 1982.– № 10.– С.45-50.

Стрельбицький М. Поет прози // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 384-387.

На останніх сторінках “Зелених Млинів” згадується про музей села. Вавилон, Зелені млини – крім усього іншого, ще й художні пам’ятники українському селу. Оглядаючи їх, кожен із сучасників упізнає і своє село, а читачі наступних поколінь долати-муть роки, повертаючись... уперед. Завдяки духовно багатим, щедрим героям Василя Земляка, завдячуючи світлому авторському образу, котрий, до речі, у створеному світі присутній незримо, присутній постійно.

Постійно, але зовсім не в осерді, не на видноті, не хизуючись собою. Це завважуємо, звертаючись до письменників молодшого покоління, які прагнуть учитись у Василя Земляка, називатися його учнями. Цього не можемо не сказати, бо саме тут вбачаємо факт присутності романіста в сучасному літературному процесі.

Унгурян О. Павло Загребельный “Я счастлив, потому что мои книги читают” // Факты и коммент.– 2004.– 27 серп.– С.9.

Про про сьогоденній стан української літератури та про дружбу і колишню співпрацю з іншими письменниками, зокрема з Василем Земляком, ідеться в інтерв’ю з видатним українським письменником П. Загребельним. Зустрічі письменників відбува-

лися на кіностудії імені О.Довженка, де Василь Земляк керував відділом сценаристів.

Харчук Б. На бульварі Шевченка // Літ. Україна.– 1983.– 21 квіт.– С.3

“Про нього писати нелегко: Василь Земляк, видатний письменник, він був небуденною, непересічною особистістю нашої доби, часу найглобальніших потрясінь,... болю і тривоги за людину у випробуваннях на витривалість і міцність у ній людського. Чи ж варто дивуватися що, йому важило, бути чесним у слові й ділі?”

Зустрілися ми з ним на зорі його письменницької слави... Про одну з перших з ним зустрічей і хочеться розповісти, бо вона видається мені визначальною.

Вечоріло. Був теплий вересень. Ми ходили бульваром Шевченка між шпалерами тополь”. Що ж такого незвичного трапилось у той вечір? А те, що в той вечір Василь Земляк читав авторові деяких спогадів чорновий варіант “Лебединої зграї”. У своїх спогадах Борис Харчук ділиться з нами своїми враженнями від почутого в той незабутній вечір.

Чайковська В.Т. Фольклор і формування стилю В. Земляка: До 60-річчя з дня народж. // Нар. творчість та етнографія.–1983.– № 5.– С.45-47.

Череватенко С. “Іван Миколайчук”: сценарій телевізійної програми // Кіно-коло.– 2001.– №12.– С.115-129.

Сценарій присвячений видатному українському актору та режисеру І. Миколайчуку. Йдеться про становлення та творчий розвиток актора. Багато його картин, серед яких такі як “Тіні забутих предків”, “Вавилон – ХХ” та багато інших, увійшли до золотого фонду світового кіно. Автором роману, за яким було знято кінофільм “Вавилон – ХХ”, де І. Миколайчук знімався, був видатний письменник та сценарист Василь Земляк. Позналились вони на кіностудії ім. О.Довженка, і світло їхньої дружби осяювало їх до самої смерті.

Шевченко А. Вершник // Заповіт любові: Зб. / Упоряд. Б.П. Комар.– К.: Рад. письм., 1983.– С. 363-369.

Коли з’явилася “Лебедина зграя”, багато хто подивувався (аж до нерозуміння й неприйняття твору): письменник, до якого всі

звикли, який не випадав з усталених уявлень про нашу сучасну прозу, раптом постав у новій, не знаній досі в українській літературі якості. Сплав романтично-піднесеного і приземленого, фантастичного й реального, комічного й трагічного – звідки все це? Почали шукати джерел. Декотрі хутко знайшли, – мовляв, не інакше, як вплив латиноамериканського роману, зокрема “Ста років самотності” Г. Маркеса, що ... справді захопив мало не весь світ своєю самобутністю – синтезом міфології й реального буття, поєднанням дійсних героїв із легендарними й таке інше. Забули тільки, що той же роман Г.Маркеса вийшов уперше російською мовою майже водночас з “Лебединою зграєю”. А до всього того свій оригінальний твір Василь Земляк почав писати в середині 60-х років; задум же його, як свідчить архів письменника, виник ще у п’ятдесятих. Отож, про якийсь вплив латиноамериканців нічого й казати: тут очевидний факт – паралелізм художнього мислення, коли водночас у різних кінцях планети з’являються речі, оперті на могутню стихію народної творчості – фольклор і міфологію. Зігноровано було й ще одну досить істотну обставину – спадщину безсмертного М.В. Гоголя, а також досвід видатного майстра української літератури Ю. Яновського. В щоденнику Василя Земляка міститься цікавий запис – оповите легкою зажурого зізнання-свідчення: “Волів би опинитися...серед двох Яновських – Гоголя та Юрія”. Ось де його літературний першоджерело! І нема тут ніякої зухвалості – є велика любов до світочів нашої культури і прекрасне бажання рівнятися на них.

Шевченко А. Вершник // Літ. Україна.– 1983.– 21 квіт.– С.3

За життя Василя Земляка точилося чимало розмов про ритм його літературної роботи. Були й доброзичливі й дружні шаржі. Він, однак, ні на що не зважав і собі не зраджував. А відповів на всі закиди в своєму щоденнику, та більше собі ніж іншим: “Проза для мене – процес повільний і поступовий. Процес за суттю своєю – філософський. Якби я прожив 160 (сто шістьдесят років – це не помилка), то став би найбільшим письменником світу. І в цьому ніхто не сміє сумніватися, оскільки довести протилежне неможливо через великий недобір мого віку”. Ці слова були записані в 1972 році. Скільки болю, туги й сумного передбачення – адже через п’ять років його не стало.

Війна навчила його не поспішати, робити все ґрунтовно, надійно – тоді менше буде випадковостей, менше поразок. І він ні-

коли не поспішав. Понад усе ставлячи прозу, Василь Земляк не замикався, проте, в одному виді мистецтва, його з дитинства захоплювало сценічне дійство. Ще школярем написав і поставив на шкільній сцені свою першу п'єсу. І потім упродовж усього творчого життя, не поривав зв'язків з дивовижною музою Мельпоменою.

Спогади А. Шевченка показують нам все розмаїття творчої натури Василя Земляка – поета, прозаїка, драматурга, філософа і, врешті-решт, Людини: “...Треба сказати й про особу самого митця, його натуру, характер. Заглиблений у себе (кохався ж бо в філософії, історії, в античній літературі), але товариський, приязний і водночас насмішкуватий, врівноважений і вибухово-запальний, він був плоть од плоті рідного народу”.

Шевченко А. “Лебедина пісня не кінчається...” // Новини кіноекрану.– 1977.– № 6.– С. 8-9.

Шинкарук В. Кіно і патефон у долі Василя Земляка // Київ.– 1995.– № 11-12.– С.146-147.

Шлапак Д. Свет его души: К 60-летию со дня рождения Василия Земляка // Правда Украины.– 1983.– 24 апреля.– С.5.

Щасливі дебюти. Василь Земляк та Юрій Щербак розповідають про свої творчі успіхи в жанрі драматургії в 1975 році // Культура і життя.– 1976.– 1 січ.– С.7

Яворівський В. Епічне дерево Василя Земляка // Молодь України.–1983.– 26 квіт.– С.3

Магія і загадка, таїна кожної талановитої людини в тому, що для тих, котрі її знали (і знають) з відстані “подиху”, вона здається завжди багатозначною, існуючою в багатьох, могутніх, начеб і цілковито самостійних, філіалах. Василь Земляк – один із таких митців. Це стверджує і автор спогадів – В. Яворівський: “Творчий і громадський подвиг Василя Земляка в тому, що він відтворив для нас цілу історичну епоху в житті українського села. Епоху складну, драматичну, але й прекрасну, сповнену яскравої поезії, краси людських взаємин, пристрасті, без якої життя ураз стало б прісним і безнадійним. Щоб підтвердити це для себе – відкрийте його книгу і заходьте в його одкриту для всіх сущих душу”.

Василь Земляк любив повторювати фразу: “...треба людині сказати добре слово. Немає нічого простішого в цьому світі і нічого дорожчого за вчасно сказане добре слово”.

Він залишив нам кілька прекрасних істин, про які маємо постійно пам’ятати, постійно нагадувати про них собі та іншим, бо без цього щось непомітно порушиться в нашій душі. Колись Василь Земляк сказав: “... закон лету лебединої зграї полягає в тому, щоби не заважати в польоті крилами одне одному. Тільки тоді можна долетіти до мети усім, нікого не загубивши в дорозі”.

РОЗДІЛ 4. ЗІРНИЦІ ВІДЧАХНУТА ВІТЬ (ЗА СТОРІНКАМИ ІНТЕРНЕТУ)

*Наче маятник повних століть,
Ходить гойдалка у Вавилоні.
І на ній твої люди, і коні,
І зірниці відчахнута віть.*

Д. Павличко

Доволі показово, що творчість талановитого письменника-новатора привабила новий засіб поширення інформації – Інтернет. Тут розміщено веббібліографію Василя Земляка. Вона не така вже й рясна, та головне: зроблено перші кроки. Отже, можна сподіватися на чергові Інтернет-сторінки.

<http://www.ar-buz.narod.ru/index.htm>

Інтернет-сторінка присвячена життю і творчості письменника Василя Земляка. Це електронна версія статті, опублікованої у виданні: Історія української літератури ХХ ст.– Кн. 2.– К.: Либідь, 1998, де розглянуто життя та становлення письменника як особистості, його творчий шлях та літературне надбання.

<http://www.ezos.iatp.org.ua/Pole/TS.html>

Стаття С. Негоди про становлення Державної (Національної) премії ім. Т. Шевченка – найвищої нагороди України в галузі культури. У статті описано також, хто, коли і за які твори отримував цю премію. Серед них – Василь Земляк, якого було нагороджено нею у 1978 році за роман-дилогію “Лебедина згряя” та “Зелені млини”.

<http://www.ukrlib.com.ua/ukrlib/books/zemliak/>

На порталі Бібліотеки української літератури можна знайти та завантажити деякі твори Василя Земляка, такі як “Тихоня”, “Як закувала зозуля”. Також тут можна відшукати бібліографію багатьох письменників, включно з Василем Земляком.

<http://www.kinokolo.ua/>

На національному порталі “Кіноколо” ви можете знайти інформацію про життя Василя Земляка та про кінофільми, що були зняті за його сценаріями. Це, зокрема, сценарій до кінофільму “Вавилон – ХХ” та ряду інших відомих стрічок.

<http://www.library.vinnitsa.com/publications/2003/print/zemlyak03.html>

Сторінка Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва. У зв’язку з 80-річчям від дня народження Василя Земляка на ній розглянуто життєвий та творчий шлях письменника, подається бібліографічна довідка.

[http://www.ukrcenter.com/display.asp?avt=Земляк&an= Василь](http://www.ukrcenter.com/display.asp?avt=Земляк&an=Василь)

На сторінці Українського центру виставлено для огляду роботу Василя Земляка “Як закувала зозуля”.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Біленко А. 37
Бровченко В. 38
Брюховецький В. 38, 39
Буркатов Б. 38
Ващенко Ю. 39
Вінграновський М. 30
Гончар О. 26
Гринько Д. 40
Гуцало Є. 30, 40
Дзюба І. 10, 39, 40, 41
Дмитренко О. 42
Дончик В. 42, 45
Драч І. 22, 43
Дяченко О. 43
Жулинський М. 44, 45
Загребельний П. 27, 45
Зарудний М. 28, 45
Збанацький Ю. 32
Комар Б. 25-40, 42-46, 48, 54, 56
Костриця М. 46
Криштофович В. 46
Лупій О. 37
Лучка А. 47
Малиновська М. 47
Моргаєнко П. 48
Негода С. 48-59
Новоминський М. 49
Олійник М. 33
Орел С. 49
Павличко Д. 31, 49, 59
Пилинський Я. 49
Підсуха О. 28, 49
Семченко І. 26
Сивокінь Г. 50
Сизоненко О. 50
Силін Б. 50

Сингаївський М. 34
Скрипник А. 51, 52, 53
Слабошпицький М. 52, 53
Сом М. 19
Сподарець В. 54
Стеблина М. 36
Стельмах М. 14, 25
Стрельбицький М. 54
Унгурян О. 54
Харчук Б. 29, 55
Чабанівський М. 32
Чайковська В. 55
Череватенко С. 55
Шевченко А. 55, 56, 57
Шевчук В. 35
Шинкарук В. 57
Шлапак Д. 57
Шудря М. 11
Щербак Ю. 34, 57
Ющенко О. 35
Яворівський В. 36, 42, 57

ЗМІСТ

Микола Шудря. Поклик лебединої зграї.....	3
Творчість у розповіді.....	12
Час здійматися ключем і зграям (оповідання й повісті)...	12
Бути чистою рікою (кіноповісті).....	19
У сузір'ї Лебедя (романи).....	23
Портрет із краплин (письменники про письменника).....	26
Теплий вітер часу (слово критики).....	39
Зірниці відчахнуть віть (на шпальтах Інтернету).....	62
Іменний покажчик авторів.....	64

Науково-виробниче видання

ВАСИЛЬ ЗЕМЛЯК
“Я ПОВЕДУ ВАС У ВІЧНІСТЬ”

Упорядники

Комп'ютерна верстка В.М.Кучерявої, О.О.Сьомки

Підписано до друку Зам. № Тираж
Видавець та виготівник редакційно-видавничий відділ
Державної бібліотеки України для юнацтва,
01057, м.Київ, просп.Перемоги, 60
<http://www.4uth.gov.ua>
E-mail:inform@4uth.gov.ua